

2022(14)

Latviešu valodas
aģentūra

ŽURNĀLS

TAGAD

ZINĀTNISKI METODISKS IZDEVUMS

LATVIEŠU VALODAS APGUVĒ (L2) MULTIKULTURĀLĀ SKOLĀ

Teorija, prakse, padomi un ieteikumi
latviešu valodas skolotājiem

ŽURNĀLS

TAGAD

ZINĀTNISKI METODISKS IZDEVUMS

SATURS

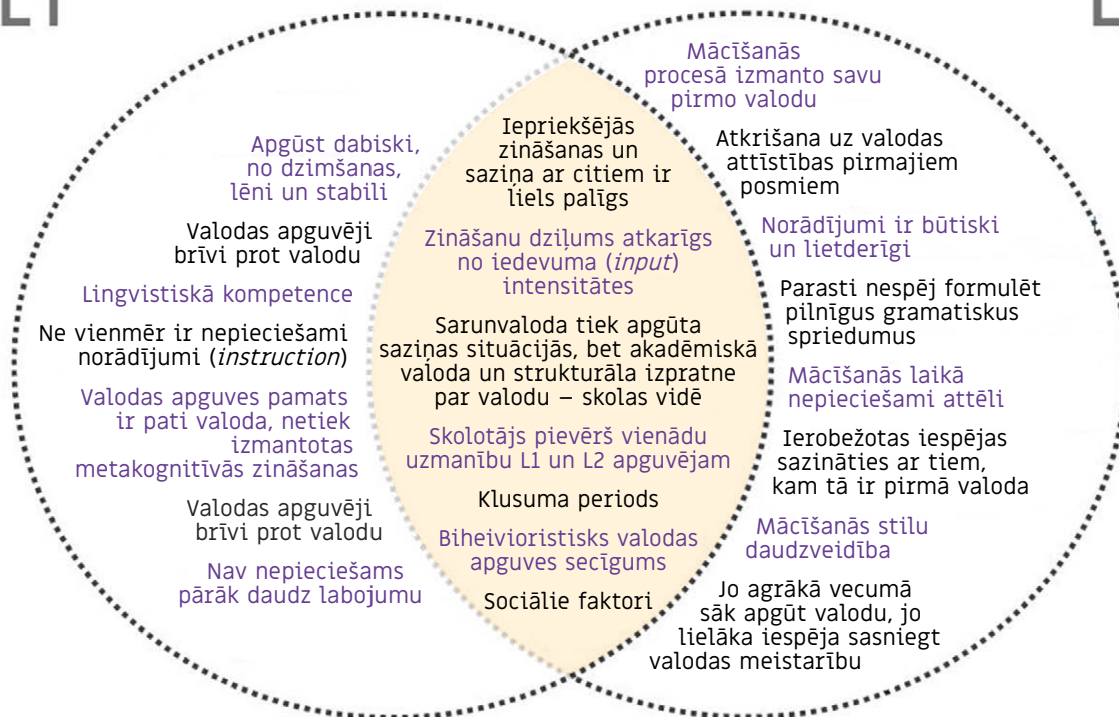
Kā atšķiras L1 un L2 valodas apguvēji?	4
Visu valoddarbības veidu attīstīšanas nozīme valodas apguvē	10
Bērna vispārējā attīstība (<i>whole child</i>) – mācīšanās pamats.	12
7 atbalsta soļi jaunajam skolēnam.	19
Mācību programmas veidošanas (<i>curriculum design</i>) būtiskie elementi	24
Skolotāja loma	26
L2 mācīšanas un mācīšanās stratēģijas.	30
L2 apguves pieejas	35
Efektīva stunda	37
Pirmie vārdi un frāzes bērna drošībai un labbūtībai pirmsskolā	39
Pieredzes stāsts	
Latvijas skolu pieredze, uzņemot ukraiņu skolēnus. LVA diskusija	46
Pieredzes stāsts	
Starptautiskās skolas "Exupery" sākumskolas skolotāja Jura Kalniņa ieteikumi darbam klasē, kurā mācās skolēni ar dažādām dzimtajām valodām	54
Noderīgi!	61
Literatūra	64

KĀ ATŠĶIRAS L1* UN L2 VALODAS APGUVĒJI?

L1

L2

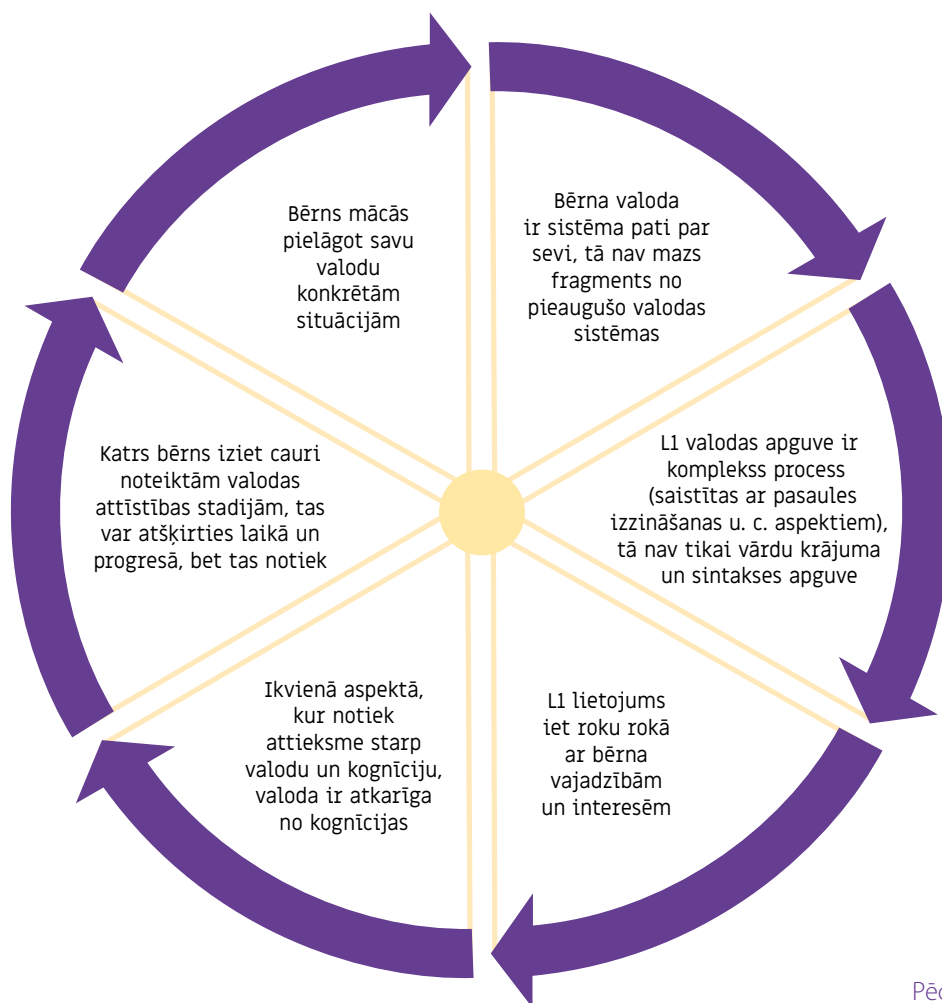
Pēc: Ellis 1994; Cook 2008

Attēlā iezīmētās dažas līdzības un atšķirības L1 un L2 valodas apguvē nosaka arī **pieejas L1 un L2 valodas mācīšanā** un dažādo pieeju līdzsvarošanas iespējas klasē, kurā ir L1 un L2 valodas apguvēji. Taču, lai mēs, skolotāji, izprastu šīs atšķirības mācību pieeju izvēlē, ir nepieciešams paraudzīties uz to, kā cilvēks apgūst valodu dabiski un kas ir līdzīgs un kas notiek citādi L2 apguvē.

Tas gan nenožīmē, ka mums pašiem, cilvēkiem mums līdzās un mūsu skolēniem var būt tikai viena dzimtā valoda. Cilvēki ar vairākām dzimtajām valodām pasaulē nav retums, tieši tāpat kā ir skaidrs un neapšaubāms, ka lielākā daļa pasaules cilvēku ir daudzvalodīgi un ka **cilvēks var iemācīties** tik daudz valodu, cik vien viņš vēlas un ja vien viņš vēlas.

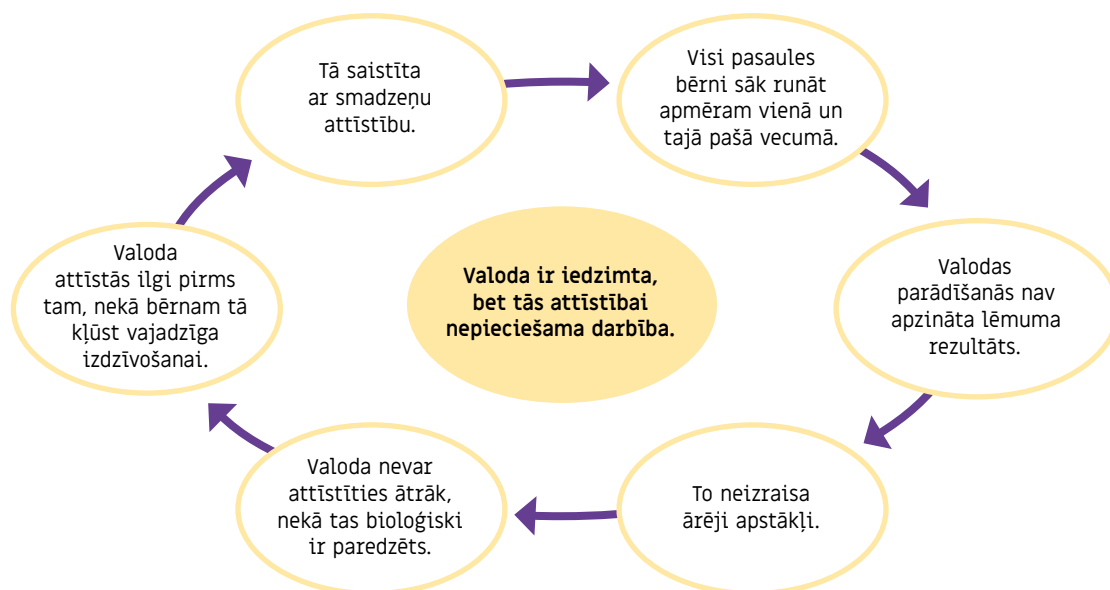
Pēc V. Kukas (V. Cook) teorētiskā pamatojuma veidotais īsais apkopojums, kas attēlots nākamajā attēlā, ļoti vispārīgi, bet galvenajos aspektos atklāj procesus cilvēka valodas dabiskajā attīstībā, iezīmējot arī valodas apguves efektīvākās pieejas.

* Šajā izdevumā ar L1 tiek apzīmēta pirmā valoda(-as), kuru sauc arī par dzimto valodu (angl. *native language, mother tongue*), bet ar L2 tiek apzīmēta katra nākamā valoda, kuru cilvēks apgūst ne kā L1 neatkarīgi no vecuma vai valodas apguves motivācijas un sociālajiem vai sociolingvistiskajiem apstākļiem.

Pēc Cook 2010

Valoda cilvēkam ir dota no dabas, taču valoda nenāk bez darba – apzināta vai neapzināta. Kas liecina par to, ka valoda ir iedzimta?

Pēc Aičisone 2015

Valodas apguves mehānisms ir iedzimts, taču šo mehānismu vajag darbināt. Tas notiek mācoties, un šī mācīšanās sākas no brīža, kad bērns ir piedzimis. Kā mēs – pieaugušie – varam veicināt bērna valodas attīstību? Nodrošinot bērnam pilnvērtīgu valodas pasauli.

Te zelta likums ir viens: bērnam ir jāpeldas valodā, turklāt daudzveidīgā un bagātīgā valodā. Ar bērnu jārunā pēc iespējas vairāk, pārvarot kārdinājumu izvēlēties vienkāršākus un pierastākus vārdus. Arī valodas apguvē darbojas princips, ka jāiet bērnam pussolīti pa priekšu – nevis kopā ar viņu vai divus soļus tālāk. Ja arī bērns kāda vārda nozīmi nesaprātis, viņš to ātri nojautīs no konteksta. Tāpēc runāsim ar bērniem par gudrām un nopietnām lietām, izmantosim gan pasaku, gan zinātniskās grāmatas, nevairīsimies no svešvārdiem, apvidvārdiem, valodas spēles elementiem! Aicināsim bērnu skaidri izteikt savas domas un izjūtas, mācīsim pamatot savas vēlmes un argumentēt viedokli, un būsīm pasnieguši bērnam veiksmes atslēgu – prasmi izmantot visas valodas bagātības un izvēlēties piemērotākās no tām katrā dzīves situācijā. (..) Tātad – valodas attīstība iespējama tikai tad, ja pastāv šis iedzimtais valodas apguves mehānisms un to stimulē citi runātāji. Ja viena no šiem diviem faktoriem nav, valoda neattīstīsies. [Balčiņš, Druviete 2017]

Kā tas notiek bērna tuvākajā apkārtnē, no kuras viņš apgūst valodu līdz skolas vecumam, tieši tāda pati likumsakarība darbojas otrās un katras nākamās valodas apguvē. Attiecinot uz latviešu valodas kā L2 apguvi: ja skolēniem, kuri sāk apgūt latviešu valodu skolā, netiks nodrošināts pēc iespējas bagātāks latviešu valodas lietojuma (dzirdēt, redzēt, lietot valodu) apstākļu kopums, visdrīzāk radīsies un rodas dažādas grūtības, kam seko negatīva lingvistiskā attieksme, nevēlēšanās un arī dažādas smagākas psiholoģiskas un sociālas traumas.

Tāpēc svarīgākais atbalsts jaunajam valodas apguvējam ir nevis izvairīšanās no valodas lietojuma, bet tieši otrādi – iespējas un piedāvājums dzīvot pēc iespējas bagātākā apgūstamās valodas vidē. Atceroties, ka valodas apguves procesu nosaka ne tikai izmantotie mācību paņēmieni un stratēģijas, bet arī motivācija, valodas skolotāju (gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē) spējas veicināt un atbalstīt to, valodas apguvēja un skolotāja sadarbība, atbalstoša vide, pietiekama valodas vide visplašākajā spektrā un daudzi citi apstākļi un apsvērumi (sk. vairāk tālāk nodaļā par vienoto pieeju bērnam (*whole child*) izglītībā).

KUR UN KĀ CILVĒKI IEMĀCĀS L2	
DABISKI	KLASĒ
Valodas apguvējs tiek labots ļoti reti. Valoda netiek apgūta soli pa solim, bet dabiskā kontekstā. Valodas apguvējs saskaras ar valodu regulāri un ilgi. Dažādi saziņas partneri, visbiežāk dzimtās valodas runātāji. Pielāgots iedevums (<i>input</i>) notiek tikai dažreiz.	Valodas apguvējs tiek labots regulāri. Valoda tiek apgūta soli pa solim. Valodas apguvējs saskaras ar valodu dažas mācību stundas nedēļā. Viens (skolotājs) vai daži saziņas partneri, var nebūt dzimtās valodas runātāji. Pielāgots iedevums (<i>input</i>) ir norma.

Skolotājam, kurš strādā klasē, kurā kopā mācās L1 un L2 latviešu valodas apguvēji, turklāt daļa no skolēniem ir ieradusies klasē dažādu kritisku notikumu dēļ (kā tas, piemēram, ir šobrīd arī pie mums vairāku pēdējo gadu garumā, kad Latvijā ienāk skolēni no kara skartām valstīm), izpratne par cilvēka dabas noteiktajām atšķirībām valodas apguvē, spēja izmantot kopīgo L1 un L2 apguvē un zināšanas par dažādu ārpus valodas esošu faktoru (psiholoģisku, sociālu, sociolingvistisku u. c.) lomu mācību procesā var palīdzēt efektīvāko un katrai situācijai atbilstošāko mācību pieeju un stratēģiju izvēlē.

Tātad, atgriežoties pie valodu apguves apstākļos balstītiem mācību pieeju meklējumiem, **L1 jeb pirmā valoda(-as)** tiek apgūta(-as) no piedzimšanas brīža (patiesībā ir pierādīts, ka bērns apgūst valodu, vēl esot mammas vēderā [Partanen et al. 2013]). Pamatā tā arī ir galvenā atšķirība, kas nosaka visas pārējās. Pirmo valodu cilvēks apgūst bez piepūles, dabiski un būtībā – perfekti (ar šo, protams, nav domāti vien pareizrakstības nosacījumi, kas ir viens no valodas prasmes un meistarības aspektiem). Parasti pirmā valoda tiek apgūta no bērnības, cilvēks to lieto visvairāk un tajā jūtas visērtāk. Pirmā valoda parasti tiek uzturēta un attīstīta visas dzīves laikā.

Savukārt **L2** ir ikviena cita valoda**, kas nav cilvēka pirmā jeb dzimtā valoda, bet ir otrā valoda vai svešvaloda, ko viņš nav apguvis dabiski no dzimšanas brīža, bet kādā dzīves posmā ir nonācis līdz šīs valodas apguvei. Dažādi ārpus valodas esošie apstākļi, kas radījuši nepieciešamību apgūt L2, var būtiski ietekmēt rezultātu. Gan skolotājam, gan valodas apguvējam būs grūti, ja viņa motivācija būs ļoti zema, un tieši pretēji – rezultātu izdosies sasniegt veiksmīgāk, ja būs augsta motivācija, pozitīva attieksme un veicinoša vide.

ATŠKIRĪBAS L1 UN L2 APGUVĒ		
Rādītājs	L1	L2
1. Panākumi kopumā	Normālos apstākļos bērns sasniedz perfektu L1 meistarību	Pieaugušie L2 apguvēji parasti nerasniedz L2 meistarību. Jo jaunākā vecumā sāk apgūt (resp., iesaistīta dabiskā mācīšanās), jo lielāka iespēja sasniegt meistarību
2. Neveiksme	Izdošanās garantēta	Pilnīga izdošanās notiek reti
3. Novirzes	Nelielas novirzes rezultāta sasniegšanā	Stipras novirzes un dažādība rezultāta sasniegšanā
4. Mērķi	Pilnīga valodas prasme	Var būt apmierināti ar sliktāku valodas prasmi vai vairāk uztraucas par brīvāku valodas lietojuma prasmi nekā par valodas pareizību (taču pareizība nāk līdz ar lielāku praksi(!))

** Tā kā teorētiskas diskusijas par L2 iedalījuma pamatojumu un metodoloģiju nav šī izdevuma mērķis, ir izmantots valodas apguves teorijā izšķirtais skatījums divos tās pamatvirzienos, kas pēc būtības balstās dabiskajos valodas apguves procesos, resp., Pirmās valodas apguve (FLA – *First language acquisition*) un Otrās valodas apguve (SLA – *Second language acquisition*).

5. Valodas noplicināšanās, vienkāršošanās (<i>fossilisation, attrition</i>)	Ļoti reti	Parasti notiek (ietverot t. s. atpakaļslīdēšanu jeb atgriešanos agrākajās attīstības stadijās)
6. Izjūtas	Bērns attīsta intuitīvu pareizības izjūtu	Visbiežāk nav spējīgi formulēt skaidrus gramatiskus spriedumus, nejūt pareizību; bet, apgūstot valodu meistarības līmeni, bilingvāli bērni to spēj pat veiksmīgāk nekā monolingvāli
7. Norādes (<i>instruction</i>)	Atšķiras no L2 norādēm, L1 apguves norādes par valodas lietojumu nav nepieciešamas	Nepieciešamas visos aspektos
8. Kļūdišanās	Būtiskākais – īstenot pozitīvas kļūdu labošanas stratēģijas; kļūdu veidi, protams, atšķirsies	
9. Emocionālie faktori	Parasti neietekmē valodas lietpratību, bet gan attieksmi pret mācīšanos formālos apstākļos	Liela nozīme; pamats valodas lietpratībai, meistarībai

Pēc Ellis 1994, Cook 2008

Kaut lielā daļā pētījumu tiek uzsvērts, ka bieži vien L2 apguvējam neizdosies sasniegt tādu meistarības līmeni, kas ir tuvs dzimtās valodas līmenim, tomēr var noteikt apstākļus un veidus, **kā to sasniegt** [Cook 2000; Lightbown, Spada 2019]. Galvenais šajā procesā ir saprast, ka valodas apguve gan L1, gan L2 gadījumā ir sarežģīts un komplekss kopums, kurā svarīgākais ir visu šo kopumu aptveroš darbs, resp., tikai ar gramatikas apguvi visbiežāk būs par maz, ir nepieciešama arī valodas lietojuma vide un katra valodas apguvēja individuālo atšķirību noteikts mācību process.

Īpaši svarīgi ir atcerēties, ka L2 apguvējam pietrūkst vissvarīgākā, kas nodrošina L1 dabisko valodas apguvi, – pietiekami plašu iespēju **lietot valodu** jeb valodas apguves konteksta, tādējādi kavējot valodas vienības nozīmes un tās formas savstarpējās atkarības izpratni un iegaumēšanu. Tipiski piemēri no dzīves var palīdzēt labāk to izprast: daudzi L2 apguvēji imersijas situācijās (padzīvojuši pietiekami ilgu laiku ārvalstīs, dzīvodami viesģimenēs ilgāku laiku u. tml.) visbiežāk gūst saziņas praksi ar apgūstamās valodas runātājiem, viņiem ir labāka sarunvaloda un viņi brīvāk lieto valodu saziņā; savukārt tie L2 apguvēji, kas apgūst valodu, vairāk skatoties filmas, dažādus video, klausoties dziesmas, podkāstus u. tml., attīsta labākas receptīvās prasmes un plašu vārdu krājumu; tiem, kas mācās valodu tikai klasē, var būt labākas gramatikas zināšanas, bet viņi nespēj veidot pilnvērtīgu sarunu dabiskās saziņas situācijās. Katrs no šiem piemēriem parāda to, ka veiksmīgā L2 apguves procesā jābūt visam elementu kopumam.

Pēc S. Krashen 1982

VISU VALODDARBĪBAS VEIDU ATTĪSTĪŠANAS NOZĪME VALODAS APGUVĒ

Pilnvērtīgai saziņai ikdienas dzīvē ir jāapgūst visi valoddarbības veidi jeb prasmes – runāšana, klausīšanās, lasīšana un rakstīšana. Lietojot valodu, tiek izmantoti visi četri valoddarbības veidi, tāpēc arī, mācot valodu, ir jāveido līdzsvars starp to attīstīšanu mācību procesā. Attīstot visas četras prasmes, iespējams sasniegt kādas valodas pilnīgu prasmi jeb meistarību un kļūt par valodas prasmīgu lietotāju. Tie ir četri valodas prasmes balsti, kas ļauj cilvēkam saprast un lietot valodu efektīvai saziņai.

Cilvēks izmanto valodu, lai iegūtu informāciju un lai sniegtu informāciju. Mēs saņemam informāciju klausoties un lasot, tādēļ tās sauc par receptīvajām vai pasīvajām prasmēm. Savukārt informācijas sniegšana notiek runājot un rakstot, un šīs prasmes sauc par produktīvajām vai aktīvajām prasmēm. Valodas lietojumā tiek izmantoti vairāki valoddarbības veidi. Kad cilvēks apgūst savu dzimto valodu, parasti vispirms viņš sāk klausīties, pēc tam runāt, vēlāk lasīt un beigu beigās arī rakstīt. Taču valodas skaņas un teksti (arī rakstīti) ir mums apkārt no dzimšanas brīža.

Valodas apguves nolūks, protams, ir attīstīt visas valodas prasmes līdz ar bagātu vārdu krājumu un gramatikas zināšanām, tomēr galvenais mērķis ir valodas apguvēja spēja lietot valodu, kas iespējama tikai tad, ja valodas runātājs ir attīstījis visu iepriekš minēto. Patiesībā arī saucam kādu cilvēku par valodas pratēju tad, ja viņš spēj lietot valodu visās situācijās un visos valoddarbības veidos.

No valodas prasmes ir atkarīga arī personības attīstība un izaugsme. Valodu mēs izmantojam ne tikai utilitāriem mērķiem, piemēram, prast pajautāt par apavu izmēru veikalā vai nopirkt biļeti autoostas kasē, bet arī savas personības izpausmei un attīstībai. Cik veiksmīgi mums izdodas izprast savas emocijas, izjūtas, domas un arī paust tās, atkarīgs tieši no mūsu valodas prasmes. Un tas attiecas gan uz dzimtās valodas prasmi, gan uz svešvalodas prasmi.

Valodas prasme, valodas meistarība

Klausīšanās

+

Runāšana

+

Lasīšana

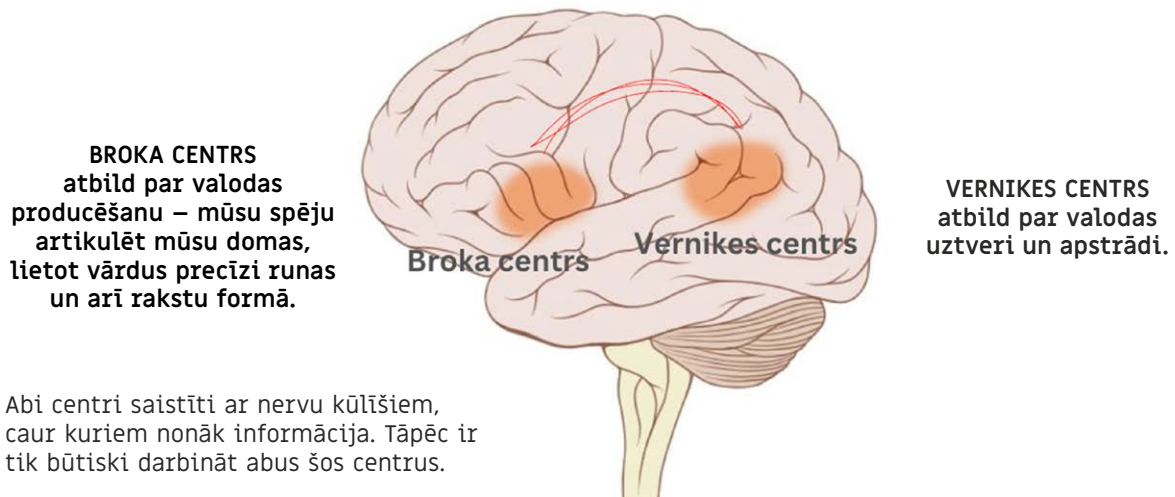
+

Rakstīšana

Kāpēc visu valoddarbības veidu vienlaicīga attīstīšana ir būtiska valodas prasmes attīstībā? To palīdz izskaidrot zināšanas un izpratne par cilvēka smadzeņu darbību. Smadzenēs ir vairāki lauki, kas atbild par runu un valodu. Raugoties valodas prasmju kontekstā, vispārināts skats uz Broka centra un Vernikes centra darbību (protams, viss ir sarežģītāk un iesaistītie smadzeņu lauki ir vairāki) izskaidro nepieciešamību mācību procesā pievērsties visiem valoddarbības veidiem.

Pēc Ahlsén 2006, Menn 2017

Valodas apguvi varam salīdzināt ar jebkuras citas cilvēkam nepieciešamas prasmes apguvi. Sasiet apavu šņores var iemācīties, tikai daudzkreiz to darot. Iemācīties vadīt automašīnu var daudz efektīvāk ne tikai skatoties vai klausoties, kā to darīt, bet darot to pašam. Pagatavot ēdienu varēsim, tikai to darot. Instrukcijas ir pamats jebkuras jaunas prasmes apgūšanā, taču tikai ar ceļu satiksmes noteikumu pārzināšanu vai automašīnas darbības principu zināšanām būs par maz, lai varētu to vadīt. Tāpat arī valodas apgūvē – valoda ir jālieto dabiskos, dzīvos, bagātos un daudzveidīgos kontekstos un situācijās, un, tikai lietojot valodu, iespējams radīt pamatu arī izpratnei par valodas sistēmu.

Visi četri valoddarbības veidi ir savstarpēji saistīti dabiski reālā saziņā un veido vienotu valodas prasmju kopumu. Valodas prasme tādējādi arī ir uzlabojama un apgūstama, izmantojot mācību procesā visus četrus valoddarbības veidus savstarpējā mijiedarbībā un saskaņotībā [Nan 2018]. Turklāt skolēnam jābūt aktīvam dalībniekam valodas apguves procesā un regulāri jālieto valoda, un to nodrošina skolotāja veidoti atbilstoši uzdevumi, mērķtiecīgas darbības un izmantotie paņēmieni, pietiekams iedevums (*input*) un skolēnam piedāvātās atdevuma (*output*) iespējas. Resp., skolotāja pārziņā ir bagāts, kontekstualizēts, labai un pareizai valodai atbilstošs iedevums skolēnam (Beltran-Palanques 2014).

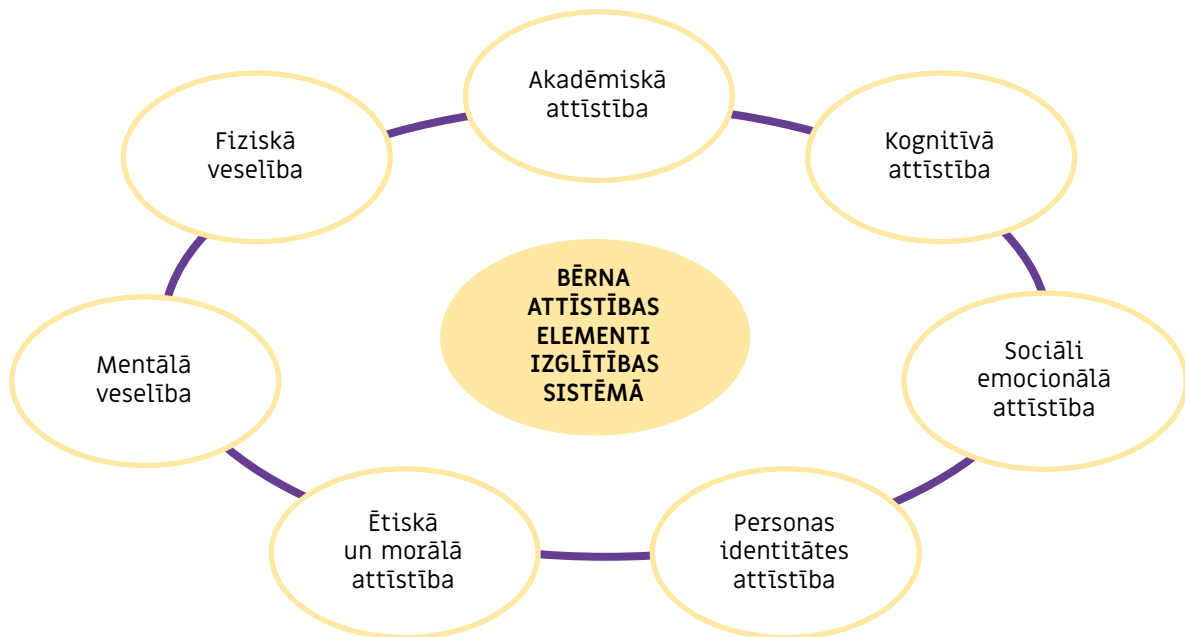
Patiesībā visas četras valodas prasmes (valoddarbības veidi) ir L2 stundas sirds, un mācību procesā tām vienmēr jābūt savstarpēji saistītām tieši tāpat, kā tas notiek reālā valodas lietojumā.

(Usó-Juan, Martínez-Flor 2006)

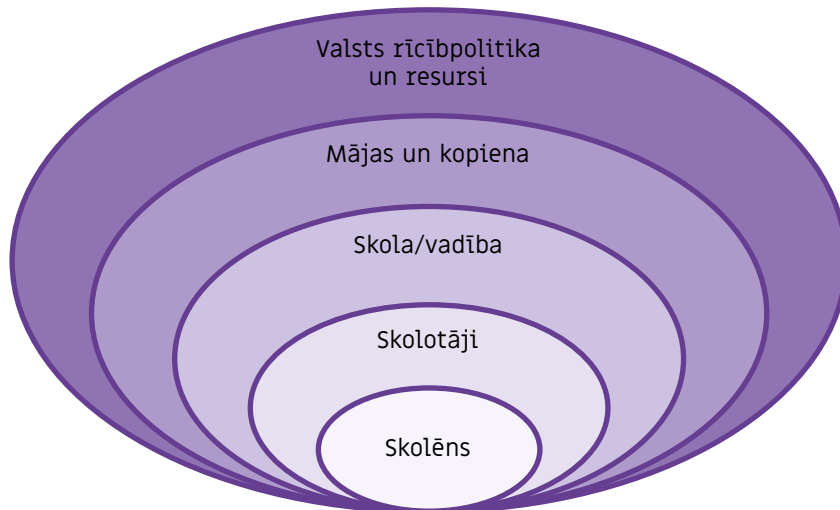
BĒRŅA VISPĀRĒJĀ ATTĪSTĪBA (WHOLE CHILD) – MĀCĪŠANĀS PAMATS

Ikvienu skolēnu sasniegumus ietekmē bērna vispārējā attīstība, ko nosaka tik daudzie apstākļi, kuros atrodas katrs konkrētais skolēns. Bērna vispārējā attīstība (*whole child* [Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018]) kā centrālais elements (šī pieeja latviski saukta arī par vienoto pieeju bērnam [Mihailovs 2020]) izglītības ieguves procesā vispārināti nozīmē to, ka skolēns var mācīties pēc iespējas labāk, ja viņš ir vesels, drošs, atbalstīts, iesaistīts un rosināts darbam.

Katra mācību priekšmeta apguves kontekstā šī teorija iezīmē tos aspektus, kuri bieži vien var palīdzēt pedagogam saprast katra skolēna veiksmi vai neveiksmi un, ja iespējams, meklēt veidus, kā atbalstīt skolēnus. Tas, protams, nozīmē katra bērna iespējas augt un attīstīties pilnvērtīgā vidē, tomēr jo spilgti šo aspektu nozīmi redzam pašlaik, kad klasē ienāk skolēni, kuru pieredzē ir notikumi (karš, nepieciešamība pamest savas mājas, draudi dzīvībai un veselībai utt.), kuri atstāj lielu nospiedumu uz bērna vispārējo attīstību.

Vispirms jāparaugās uz t. s. katra skolēna ekosistēmu (izglītības kontekstā), kura nosaka bērna izaugsmi.

Pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018

Pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018

Mūsdienu zinātniskajos pētījumos neirozinātnē, attīstības zinātnē, epiģenētikā, psiholoģijā, socioloģijā, izglītības zinātnē un citās nozarēs ir pierādīts, ka **cilvēka attīstību un mācīšanos nosaka bioloģiskie un cilvēka apkārtējās vides faktori** [Cantor et al. 2018; Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018; Osher et al. 2018].

Vispārīgi apkopojot galvenos faktoros (pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018), tos var iedalīt šādās grupās:

- 1) **Cilvēka attīstība ir process dzīves garumā.** Cilvēks vienmēr mācās kaut ko jaunu no dzimšanas un visas dzīves garumā. Pārmaiņas cilvēka smadzenēs nosaka viņa pieredze un aatiecības ar pasauli, kurā notiek valodas un fiziskās pasaules atklāšana.

Mācīšanās, izzināšana, domāšana ir galvenais, kas nodrošina jaunu neironu veidošanos visas dzīves garumā. Attīstība notiek ietekmes koncentriskajos laukos, sākot ar ģimeni, tad paplašinoties – skola, kopiena, lielāki ekonomiskie un sociālie spēki, kas ietekmē bērna attīstību tieši un netieši.

- 2) **Dažādība cilvēka attīstībā ir norma, nevis izņēmums.** Katra bērna attīstības temps un ceļš ir unikāls. Protams, cilvēka attīstība notiek zināmos posmos, taču bērni tajā pašā vecumā atrodas atšķirīgās attīstības pakāpēs dažādās jomās. Tāpēc tā vietā, lai pieņemtu, ka visi bērni pieņems un reaģēs uz vienu un to pašu mācību pieeju vienlīdz labi, efektīvāk būs personalizēt atbalstu un pieejas dažādiem bērniem.

- 3) **Cilvēku savstarpējās attiecības ir būtiska sastāvdaļa, kas nosaka veselīgu attīstību un mācīšanos.** Atbalstošas, atsaucīgas attiecības ar gādīgiem pieaugušajiem no dzimšanas līdz pilngadībai nodrošina pamatu veselīgai attīstībai. Drošām attiecībām ir bioloģiska un arī emocionāla nozīme.

Optimālu smadzeņu attīstību nosaka pozitīvas attiecības, pozitīva pieredze un pozitīva šīs pieredzes uztvere. Kognitīvo zinātņu pētnieki ir secinājuši, ka saruna starp pieaugušo un bērnu maina bērna smadzenes, un šai savstarpējai cilvēks–cilvēks saziņai patiesībā ir daudz lielāka loma valodas attīstībā nekā vienkārši iespējai dzirdēt lielu vārdu skaitu. Tas nozīmē, ka vecāki, skolotāji un citi sarunu partneri dažādās situācijās var atbalstīt bērnu mācīšanos un smadzeņu attīstību, iesaistot viņus sarunās.

- 4) **Dažādas nelaimes ietekmē mācīšanos**, un veidi, kā skolas reaģē uz tām, nozīmē daudz. Stress ir normāla veselīgas attīstības un mācīšanās sastāvdaļa, taču pārmērīgs stress var apgrūtināt mācīšanos un attīstību, kas būtiski ietekmē bērnu labbūtnību (*well-being*). Skolas reakcija un rīcība dažādu nelaimju apstākļos var vai nu saasināt, vai samazināt bērnības nelaimju sekas.

Kad tiek saņemta atbilstoša palīdzība draudu un nedrošības brīdī, cilvēka ķermenis izdala oksitocīnu – hormonu, kas palīdz ķermenim samērā ātri atgriezties normālā stāvoklī. Ja nelaimes un draudi ir ilglaicīgi un pietrūkst to neitralizējošu darbību un stabilu attiecību, ķermenis pielāgojas nepārtrauktam stresam un stresa atbildes sistēma ir pastiprinātā darbībā, kas kavē normālu smadzeņu darbību.

Vispārīgs darbību kopums (skola, ģimene, kopiena) var palīdzēt bērniem šādos apstākļos:

- a) veicināt atbalstošas pieaugušā un bērna attiecības;
- b) veidot bērnā paškontroli un pašefektivāti, mācot un stiprinot sociālās un emocionālās prasmes, piemēram, prasmi tikt galā ar emocijām un koordinēt savas reakcijas, kas palīdz bērnam tikt galā ar nelaimēm, draudiem;
- c) veidot stingru, uzticamu, atbalstošu rutīnu gan klases vadībā, gan skolēnu vajadzību noskaidrošanā.

- 5) **Mācīšanās ir sociāla, emocionāla un akadēmiska.** Emocijas un sociālās attiecības ietekmē mācīšanos. Pozitīvas attiecības, tostarp uzticēšanās skolotājam, un pozitīvas emocijas, piemēram, interese un satraukums, atver prātu mācībām. Negatīvas emocijas, piemēram, bailes no neveiksmes, nemiers un šaubas par sevi, samazina smadzeņu kapacitāti apstrādāt informāciju un mācīties.

Tāpat arī bērnu spēja pārvaldīt savas emocijas ietekmē mācīšanos. Piemēram, mācīšanās nomierināt sevi, regulēt savu uzvedību un koncentrēt uzmanību ir mācīšanās pamats, tas nodrošina spēju neatlaidīgi veikt uzdevumus un īstenot savas intereses ilgākā laika posmā.

Skolēnu sadarbības prasmes, tostarp spēja pozitīvi mijiedarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem, risināt konfliktus un strādāt komandā – tas viss veicina efektīvu mācīšanos un uzvedību mūža garumā. Šīs prasmes, kas balstās uz empātijas attīstību, sevis un citu izpratni, var iemācīt.

Skolēnu motivācija un viņu metakognitīvās prasmes – spēja izsekot un novērtēt savu mācīšanos – arī ir svarīgas efektīvam mācīšanās procesam. Tas dod iespēju un iedrošina skolēnu sākt un neatlaidīgi izpildīt uzdevumus, atpazīt modeļus, novērtēt savas mācīšanās stratēģijas, izvērtēt, kas darbojas, un ieguldīt pietiekamas pūles, lai gūtu panākumus un izmantotu savas zināšanas un prasmes arvien sarežģītāku problēmu risināšanā.

Pētījumos ir atklāts, ka pieaugušie ir vairāk apmierināti ar savu darbu, ir laimīgāki ar savu dzīvi kopumā un labāk veic savu darbu, ja tas, ko viņi dara, viņus interesē un tas ir svarīgi arī citiem cilvēkiem, nevis viņiem pašiem. Tas pats attiecas uz skolēniem.

Skolēniem, kuriem ir izaugsmes domāšanas veids, jeb viņi uzskata, ka viņi var attīstīties, pieliekot pūles, izmēģinot jaunas stratēģijas un meklējot palīdzību, ir mazāka iespēja zaudēt drosmi un ticību saviem spēkiem mēģināt vēlreiz pēc ceļā sastaptām grūtībām. Tas var veicināt labāku sniegumu skolā un arī citos dzīves uzdevumos.

Skolēnu iesaistīšanos un ieguldījumu veicina tāds klimats klasē, kurā bērni jūt, ka viņi netiek tipizēti vai stereotipizēti, kur viņi redz, ka var uzlabot savu sniegumu ar piepūli (piemēram, pārskatot savu darbu), kur skolotāji un vienaudži ciena un novērtē cits citu un kur viņi dara lietas, kas ir svarīgas viņiem pašiem un citiem.

- 6) **Bērni aktīvi veido savas zināšanas, balstoties uz savu pieredzi, attiecībām un sociālo kontekstu.** Bērns dinamiski maina savu mācīšanos, salīdzinot jauno informāciju ar to, ko

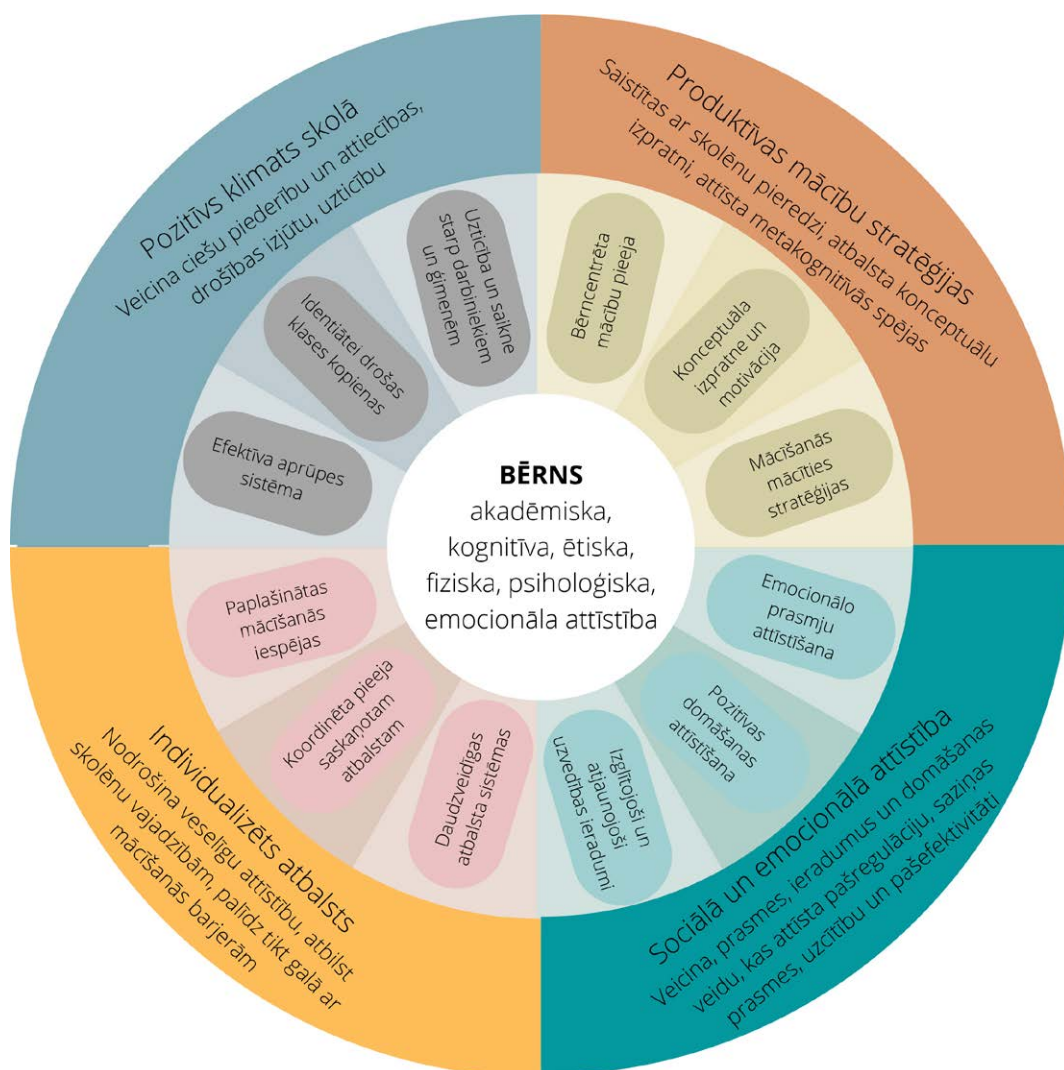

viņš jau zina, tādējādi veidojot jaunus mentālos modeļus. Tie palīdz viņam saistīt faktus ar iepriekšējo pieredzi un veidot secinājumus par jaunām situācijām.

Šis process darbojas vislabāk, ja skolēni aktīvi strādā ar konceptiem un zināšanām un ja viņiem ir daudzveidīgas iespējas saistīt jaunās zināšanas ar personīgi saistošiem tematiem, situācijām, pieredzi.

Kādreiz tipiskā t. s. barošanas ar karoti pieeja, kad skolotājs tikai dod skolēniem informāciju, ir patiesi novecojusi. Efektīvs skolotājs, tieši pretēji, darbojas kā mentors: izvirza uzdevumus, vēro un vada skolēnu ieguldījumu un piedāvā atgriezenisko saiti.

Vispārējās bērna attīstības izglītības struktūra

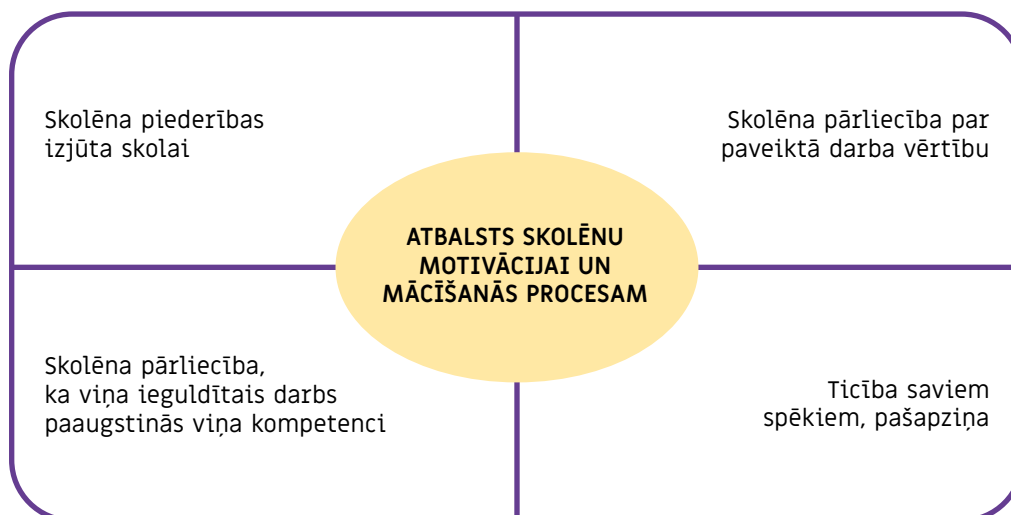
Pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018

Visi faktori ir savstarpēji saistīti un tie kopīgi nodrošina pamatu akadēmiskajām mācībām. Tās izpaužas:

- akadēmiskajā uzvedībā – stundu apmeklēšana, uzdevumu pildīšana, mājasdarbu pildīšana, patstāvīga mācīšanās, organizētība;
- akadēmiskajā uzcītībā – atspoguļojas tajā, cik veiksmīgi skolēns izpilda uzdevumus atbilstoši savām prasmēm un spējām, neskatoties uz citiem apstākļiem un izaicinājumiem;
- akadēmiskajā domāšanas veidā – skolēna attieksme un pārliecības par sevi saistībā ar mācību darbu;
- mācīšanās stratēģijās – procesi un veidi, ko skolēns izmanto mācīšanās laikā: domāšana, atcerēšanās, mācīšanās;
- sociālajās prasmēs – uzvedība, kas ietekmē sociālos sakarus, kā sadarbība, pašapziņa, atbildība un empātija.

Būtisks ir atbalsts skolēnu motivācijai mācīties. Mācīšanās ir divpusēja: gan mācīšana – ko māca un kā māca, gan mācīšanās – skolēna priekšstatu par apgūstamo materiālu un par sevi kā apguvēju. Studentu uzskatiem un attieksmei ir spēcīga ietekme uz viņu mācīšanos un sasniegumiem. Lai veicinātu skolēna centību un akadēmisko sniegumu, ir nepieciešama pilnvērtīga četrus faktorus aptveroša attieksme, domāšanas veids un to īstenošana visos skolas kā izglītības un bērna attīstības nodrošinātāja līmeņos.

Pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018

Skolēna motivāciju veicina

 Uzdevuma veids un tā nozīme Atbilstošs skolēnu pieredzei, ietver viņu dzīvē būtisko, reālas un skolēnam svarīgas problēmas. Uzdevumam jābūt sasniedzamam un izpildāmam, tāpat tas ietver skolēnu attīstību un izaugsmi.	 Skolēna daba, raksturs, ticība saviem spēkiem Lai sarežģītu uzdevumu padarītu par izaicinošu un interesantu, skolotājs strukturē informāciju, vada skolēna ieguldījumu, dod norādījumus, sniedz daudzveidīgas iespējas skolēniem darbā ar bagātīgo informāciju un veicina viņu izpratni katram atbilstošā veidā.	 Mācību vide, uzsverot mācību mērķus Mācības, kurās svarīgākais ir katra skolēna sasniegtais mācību mērķis un meistarība, nevis atzīmes. Mācību mērķu izvirzīšana, to secīgums; tiek atzīts skolēna ieguldījums un uzlabojumi; kļūdīšanās kā mācīšanās iespēja; skolēni izvērtē savu darbu; vērtēšanā tiek uzsvēta mācīšanās, nevis formālais rezultāts; sacensība un salīdzināšana ar citiem tiek minimizēta; svarīgas ir skolēnu intereses, kopīga pieredze, nevis viņu atzīmes.
--	---	--

Pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018; Ryan, Deci 2000; Blumenfeld et al. 1992

Specifiskas skolotāja darbības, kas atbalsta skolēna attīstību veicinošu mācību procesu un palielina iekšējo motivāciju, var veicināt efektīvāku mācību pieeju pielāgošanu katra skolēna vajadzībām, individualitātei, talantiem un interesēm. Šie principi jeb skolotāja izmantotās stratēģijas mācību uzdevumu izveidē apkopotas nākamajā attēlā.

Tādu uzdevumu izveide, kuros ir pietiekams izaicinājums skolēnam, piemēram, nepieciešamība veikt analīzi, lai atbildētu uz jautājumu, tāpat nepieciešams sniegt pietiekamu vadību un atgriezenisko saiti.	Mācību saziņas, sarunu un kopīgu mācību aktivitāšu izveide, paredzot skolēnu diskusijas par savām domām un ieklausīšanos citu idejās, domās, valodā un tālāku jautājumu veidošanas procesā.
Labi izstrādāti jautājumi, lai veicinātu skolēna vēlmi izzināt, izpētīt, tāpat arī atbalstītu skolēna prasmi apstrādāt informāciju, lai tiktu līdz rezultātam un nostiprinātu izpratni.	Ietver aicinājumu skolēniem aktīvi strādāt, jautāt un skaidrot.
Daudzveidīga un mainīga apgūstamo konceptu (vielas, satura) reprezentācija, kas ļauj skolēnam iedziļināties un izmēģināt ceļu līdz izpratnei dažādos veidos.	Mācību process, kurā tiek izmantotas reāla citu profesionāļu pieredze, kurās zināši praktiķi, vecāki vai citi vienaudži veicina skolēnu arvien dziļāku izpratni un arī līdzdalību noteiktā laukā.

Pēc Darling-Hammond, Cook-Harvey 2018; Kuhl 2000; Tharp et al. 2000

7 ATBALSTA SOĻI JAUNAJAM SKOLĒNAM

ATBALSTS JAUNIENĀCĒJAM GRUPĀ

1. IEPAZĪSTINĀŠANA AR VIDĪ

GALVENAIS – POZITĪVAS ATTIECĪBAS CAUR REGULĀRU ATBALSTU

1. IEMĀCIETIES BĒRNA VĀRDU

- Īpaši bērniem vārds ir viens no viņu identitātes
- spēcīgākajiem rādītājiem. Tāpēc būtiski ir pareizi izrunāt bērna vārdu.
- Visi bērni mācās cits cita vārdu.

2. EKSKURSIJA PA IESTĀDI

- Esot ārpus savas ierastās vides, izjūtas nav labas, īpaši sākumā.
- Palīdziet iejusties, parādot iestādes vidi, kur un kas atrodas, cik daudz interesanta te var uzzināt.

3. NEPIECIE- ŠAMĀIS EKIPĒJUMS

- Bērnā jābūt visiem nepieciešamajiem piederumiem.
- Tas nozīmē gan zīmuļus, gan arī čības, cimdus utt.
- To trūkums var radīt papildu stresu.

4. IZDZĪVO- ŠANAS LEKSIKA

- Svarīgie vārdi, frāzes pamatvajadzību nodrošināšanai.
- Sākuma periodā bērns var nēsāt līdzīgu savu svarīgo vajadzību attēlu vārdnīciņu.

5. DRAUDZĪGIE NOTEIKUMI

- Vispirms tas palīdzēs iejusties jaunajā vidē. To var darīt kopā ar citiem bērniem, izmantojot kaut vai tikai attēlus un ķermeņa valodu.

6. BĒRNA IEPAZĪŠANA

- Bērns jutīsies nozīmīgs, ja jutīs pret sevi vērstu interesi vispirms no pedagoga puses, bet arī no citiem bērniem.
- Šo procesu var pielāgot stundu plānošanai!

PIEZĪMES

Jaunienācējs var būt ar ļoti dažādu fonu: bērns, kas neprot valodu, bet dzīvo tajā pašā vidē; bēgļu bērns; repatriantu bērns; migrantu bērns utt. Tiem ir dažādas dzīves pieredzes, bet bieži vien kopīgais būs valodas neprasme.

ATBALSTS JAUNIENĀCĒJAM GRUPĀ

2. MĀCĪBU PIELĀGOŠANA BĒRNA VAJADZĪBĀM

VAIRĀKU VALODU RESURSI

- Ja tas attiecas, tad īpaši sākumposmā un jēgpilnam mērķim, palīdzēs arī bērna dzimtās valodas lietošana (īpaši stresa situācijās). Tas palīdz justies iekļautam mācību procesā.

VALODU NOVĒRTĒ- ŠANA

- Bērna dzimtās valodas novērtēšana, cieņa pret to palīdzēs radīt savstarpēju cieņu. Frāzes, grāmatas bērna valodā grāmatu plauktā u. tml., tā bērns jutīsies pieņemts.

VIZUĀLAS ZĪMES

- Leksikas, frāžu apguve, jo mazāks bērns, jo vairāk vizuālas informācijas. Papildināt cita veida uzdevumus ar vizuālām zīmēm (piem., lasa pasaku, pasakas varoņus rāda kartītēs u. c.).

MĀCĪŠANĀS SPĒLĒJO- TIES

- PII labi zināmais ikdienas process – rotaļnodarbības. Valodas apgušana caur spēli – tas arī viens no efektīviem veidiem, kā mācīties darot.

MĀCĪBU SATURA KONTROLE

- Pedagoģs, veidojot dienas, stundas plānu, kontrolē tematus, vārdus, idejas, lai tie nav bērnam (īpaši bēgļu, patvēruma meklētāju gadījumā u. tml.) traumatiski.

IKT IZMANTO- ŠANA

- Digitālo tehnoloģiju izmantošana var risināt problēmas, kas rada nesaprašanos. Atkarībā no bērnu vecuma būs dažādi mērķi. Tās vajadzīgas vispirms jau pašam pedagogam.

PIEZĪMES

Tieši tāpat kā iepazīšanās ar jauno vidi ir nozīmīgs adaptācijas solis, arī veids, kā notiek mācīšanās, visdrīzāk būs jāpielāgo. Skolotāja izmantotajās pieejās un jaunienācējam sniegtajā atbalstā kļūst redzama diferenciacijas loma.

ATBALSTS JAUNIENĀCĒJAM GRUPĀ

3. GĀDĪBA UN RŪPES

REGULĀRA UZRAUDZĪBA

- Bērns jutīsies atbalstīts, ja pedagogs veiks regulāru bērna labbūtības pārbaudi.

EMPĀTIJA PRET TRAUMĀM

- Ne visi bērni varēs un gribēs dalīties ar savu pieredzi (īpaši traumatisko). Bērnam jāzina, ar ko viņš var runāt, ja to vajag.

PALĪDZĪBAS PUNKTI

- Zināšanas par to, kur bērnam, resp., viņa vecākiem vēršties pēc palīdzības.

4. VISU GRUPAS BĒRNU IESAISTĪŠANA

DRAUDZIŅŠ

- Daži bērni, kuri to spēj, kļūst par jaunā bērna draugu. Jāpādomā, lai jaunajam bērnam ir vairāki šādi draugi, lai visa atbildība nav vienam bērnam.

GRUPU DARBS

- Labs veids, kā mācīties no citiem bērniem, nevis no pieaugušajiem. Tāpat tas dod piederības izjūtu grupai.

MIRKĻA RADĪŠANA

- Radīt pozitīvu un gaidīta grupas locekļa izjūtu jaunajam bērnam, ienākot iestādē un grupā.

PIEZĪMES

Regulāra pedagoga sekošana bērna labbūtībai palīdz ne tikai pedagogam pašam saskatīt veiksmes un problēmas, bet arī daudz ātrāk palīdz bērnam iejusties un pievērsties mācību procesam. Iesaistot visus grupas bērnus, tas izdosies vēl veiksmīgāk.

ATBALSTS JAUNIENĀCĒJAM GRUPĀ

5. DRAUDZĪGA, LAIPNA, ATVĒRTA VIDE KLASĒ

SAGAI DĪŠA- NAS ZĪMES

- Sagaidiet jauno bērnu ar grupā izvietotām zīmēm, kurās ir sasveicināšanās dažādas valodās (arī bērna valodā), karodziņi u. tml.

SAVSTARPĒJA CIENĀ

- Klimats grupā, kurā bērniem tiek mācīta dažādība un cieņa pret citādo. Maziem bērniem tas bieži vien notiks caur dažādiem kultūras pasākumiem.

FOKUSĀ STIPRĀS PUSES

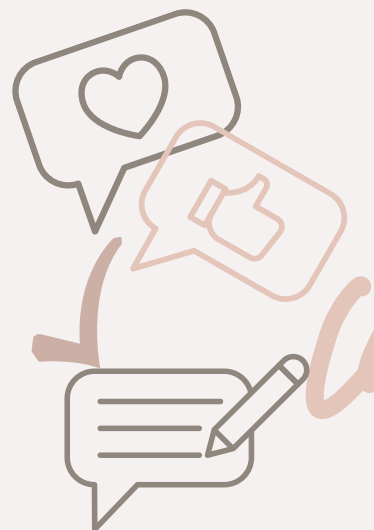
- Bērnu motivēšana, uzsverot pozitīvo un veicinot viņu sasniegumus un sniegumu.

PĀRDOMU APLIS

- Rīkojiet t. s. kopīgā apļa laiku, kad visi kopā runā par pozitīvo, kas labs noticis, kas šodien patika u. tml. Nevajadzētu spiest runāt tos, kas negrib.

POZITĪVA PIEREDZE

- Aiciniet bērnus piedalīties un rīkot notikumus, pasākumus, kas veicina viņu pozitīvu pieredzi: rūpes par dabu, dzīvniekiem, palīdzība citiem utt.

PIEZĪMES

No brīža, kad jaunais bērns ienāk grupā, viņam jāsajūt pozitīva, atvērta un gaidīta grupas dalībnieka gaisotne.

ATBALSTS JAUNIENĀCĒJAM GRUPĀ

6. PAPILDU ATBALSTS ĢIMENEI

REGULĀRA SAZIŅA

- Nodrošiniet vecākiem regulāru informāciju par bērna labbūti un mācīšanos. Ja nepieciešams, piesaistiet tulkus, lai vecāki var uzdot jautājumus un būt informēti.

RESURSU PIELĀGOŠANA

- Saprotama un skaidra informācija par norisēm iestādē
- vecākiem, lai viņi var pēc iespējas pilnvērtīgāk piedalīties bērna attīstībā jaunajā vidē.

LĪDZDALĪBA

- Radiet situācijas, kurās vecāki var piedalīties iestādes dzīvē. Tādējādi arī vecāki jutīsies piederīgi plašākai kopienai.

CITS ATBALSTS

- Ja ģimenēm nepieciešams papildu atbalsts, nodrošiniet viņiem nepieciešamo informāciju par to, kur to var iegūt. Mentāli veselā ģimene ir pamats arī bērna veiksmi.

7. SVARĪGI!

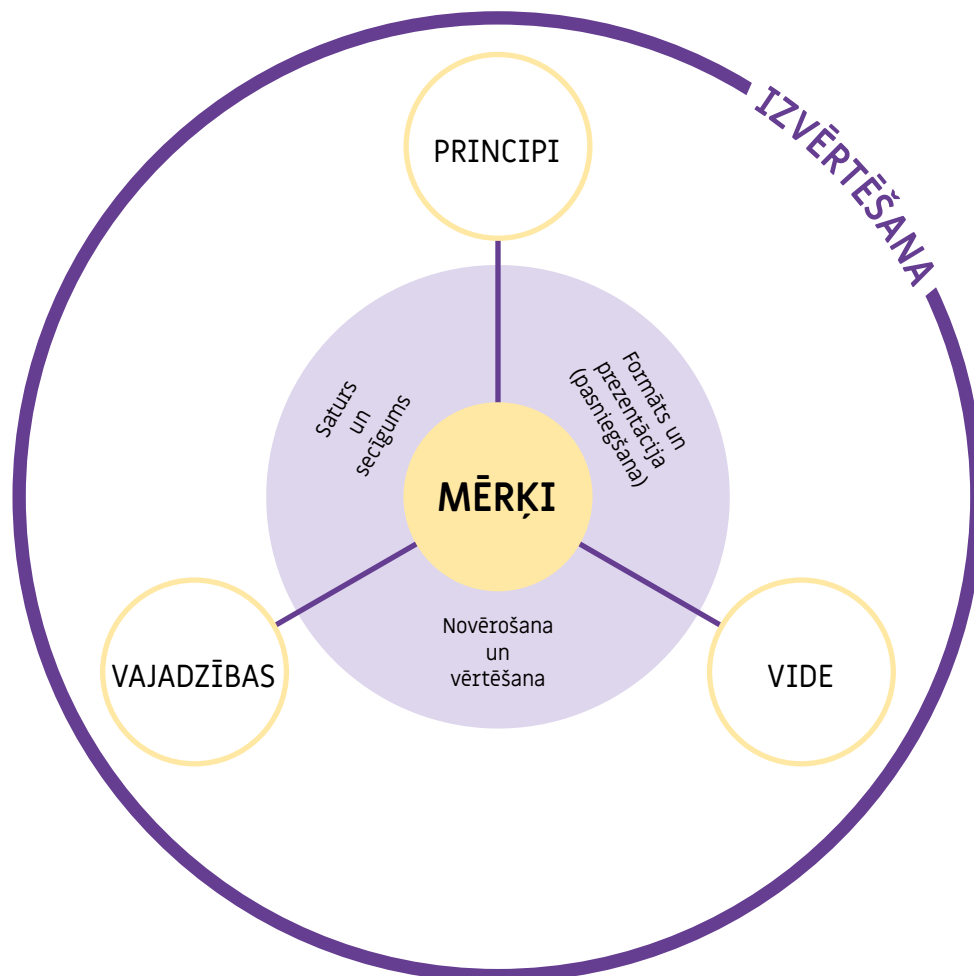
- Ar empātiju izturieties pret bērna vēlēšanos vai nevēlēšanos runāt vai izpaust savu kultūru vai pieredzi, kas īpaši aktuāli traumatiskos gadījumos.
- Negaidiet, ka visi bērni ar līdzīgu pieredzi (bēgļu, reemigrantu, vienas kultūras utt.) būs vienādi.
- Nevispāriniet ārpus bērna attīstības esošus apstākļus uz visiem bērniem.

PIEZĪMES

Vecākiem un citiem bērna aprūpētājiem ir milzīga nozīme viņu labbūtibā. Iesaistiet viņus jaunajā situācijā, sadarbojieties ar viņiem, arī izglītojiet viņus.

MĀCĪBU PROGRAMMAS VEIDOŠANAS (CURRICULUM DESIGN) BŪTISKIE ELEMENTI

Mācību programmas veidošanas procesa daļu modelis (pēc *Nation & Macalister* 2010) vispārīgi atspoguļo būtiskos elementus, nevis detalizētu plānošanu, kuru būtības izpratne var padarīt darbu daudz vienkāršāku. Tātad mācību programmas kodols ir mērķi, jo tieši mācību mērķi un sasniedzamie rezultāti ir pamatā mācību programmai, un tiem jābūt skaidri izteiktiem. Resp., kāpēc konkrētā programma tiek mācīta un ko skolēni no tās iegūs. Skaidri noteikti programmas mērķi ir pamats tās saturam.

Modelī attēlotais iekšējais loks ietver tos elementus, kas nosaka mācību programmas īstenošanu jeb mācīšanu un ir pamatā mācību procesa plānošanai. Valodas apguves programmas saturu un secīgumu veido valodas vienības (valodas struktūra), prasmes (lietojums) un stratēģijas (kā labāk iemācīties), lai sasniegtu programmas mērķi. Secīguma nodrošināšanā būtiski ir veidot, sadalīt, ja nepieciešams, un pielāgot mācību saturu atbilstoši skolēnu gatavībai apgūt jaunas vienības.

Savukārt formāts un prezentācija jeb pasniegšana ir veids, kādā tiek pasniegts mācību saturs skolēniem un kas veicina mācīšanos. Tas nozīmē situācijai atbilstošus mācīšanas paņēmienus un metodes, atbilstošu mācību materiālu izvēli, klimatu klasē, secīgumu un arī mācību tempu.

Novērošanas un vērtēšanas posmā galvenais ir saprast, cik veiksmīgi tiek sasniegti programmas sasniedzamie rezultāti un vai sniegtā atgriezeniskā saite palīdz skolēniem uzlabot savus rezultātus. Nozīmīgi ir gan īstermiņa sasniegumu vērtēšana (piemēram, kontroldarbs, tests u. c. par konkrēto mācību satura vienību), gan ilgtermiņa sasniegumu vērtēšana, kuras laikā skolotājs gūst informāciju par skolēna izaugsmi kopumā.

Vajadzības, principi un vide ietekmē mācīšanu un mācīšanos – šie elementi ir mācību programmas izveides, arī tās izmaiņu, fons un cēlonis un ir teorētisks un praktisks pamats mācību procesa īstenošanai. Skolēnu vajadzības ir esošais skolēna līmenis (prasmes, zināšanas, spējas), nākotnes vajadzības un skolēnu vēlmēs. Skolēnu vajadzības var būt vides noteiktas, piemēram, atšķirsies skolēnu imigrantu vajadzības valodas apguvē. Tāpat vides (resp., visi faktori, kas ietekmējuši un ietekmē bērna attīstību un mācību procesu kopumā) faktori ir pamats skolēnu interesei par apgūstamo mācību saturu; skolēnu nākotnes plāniem, kas ietekmē viņu centību un citus aspektus; skolēnu individuālajām īpašībām; mācību tempam; mācību programmas īstenošanas laikam; klases lielumam; skolēnu līmeņiem klasē; nepieciešamajām skolēnu labbūtības vajadzībām; mācību materiālu pieejamībai; pedagogu kvalifikācijai u. c. Resp., viss, kas raksturo skolēnu, skolotāju un mācību situāciju konkrētajos apstākļos [Macalister, Nation eds. 2011]. Savukārt principi ietver mācību metodiku un teorētiskās nostādnes valodu apguvē.

Modelī attēlotais ārējais loks ietver programmas regulāru izvērtēšanu, kuras laikā tiek vērtēts katrs tās aspekts, lai izmērītu programmas efektivitāti. Tas notiek, analizējot valodas apguvēju rezultātus un progresu.

SKOLOTĀJA LOMA

Kā liecina izglītības zinātņu pētījumu rezultāti, skolotāja loma skolēna attīstībā un mācību rezultātu sasniegšanā ir sevišķi nozīmīga [Trifone 2021]. To apstiprina arī Latviešu valodas aģentūras pētījuma par faktoriem, kas ietekmē latviešu valodas apguvi, secinājumi par skolotāja lomu skolēnu izaugsmē [LVA 2020] – turklāt skaidri iezīmējot pedagoga profesionalitātes un personības savstarpējo saikni.

“Domājot par iespēju sasniegt vēlamo mācību rezultātu, bieži tiek jautāts, kuras metodes vislabāk atbilst konkrētā mācību temata īpatnībām. Tomēr saruna par izglītības rezultātiem nav saruna tikai par profesionālo sagatavotību un kompetentām pedagoģisko materiālu un pieeju izvēlēm. Gan skolēni, gan skolotāji uzsver, ka tā ir arī saruna par skolotāja personību. Diskusijas grupās rāda, ka skolotāja personība var veicināt to, ka vienas un tās pašas metodes sniedz atšķirīgus rezultātus. Skolotāja izvēle konkrētā mirklī klasē būt stingram, draudzīgam vai atvērtam ietekmē mācību procesu tikpat lielā mērā kā viņa izvēle izmantot kādu konkrētu pieeju, lai skaidrotu mācību vielu. Skolotāja personība ietekmē arī skolēnu emocionālo saikni ar skolotāju, skolu un mācību procesu, kas savukārt ietekmē skolēnu interpretāciju par notikumiem klasē. Skolotāja personība nosaka, vai skolēnam patiks vai nepatiks mācības.” [LVA 2021]

SKOLOTĀJA PERSONĪBA

Mācību procesā iesaistīto pušu personība nozīmīgi ietekmē mācību gaitu. Visi skolēni nav vienādi – katram skolēnam ir kādas rakstura īpašības, kuras skolotājam būtu jāņem vērā. Skolēna personības īpašības ir aprakstītas bukletā par skolēna personību. Arī skolotāja personībai stundās ir nozīme, to fokusgrupu diskusijās atzīst gan skolēni, gan skolotāji, turklāt daudz vairāk to uzsver tieši skolēni.

Attiecības ar skolēnu ir galvenā tēma, runājot par skolotāja personību. Diskusijās skolotāji norāda, ka daži kolēģi spēj labāk atrast saikni ar skolēniem nekā citi. Savukārt skolēni sniedz precīzāku ieskatu, kā personība var ietekmēt mācību procesu. Labs skolotājs skolēnu stāstos ir daudzšķautnains, draudzīgs, taču var būt arī stingrs. Viņš ir iesaistošs, bet var būt arī autoritatīvs. Viņš liek skolēniem uzņemties atbildību, bet arī pats spēj uzņemties atbildību. Tie skolotāji, kurus skolēni raksturo kā veiksmīgus, labi izjūt situāciju un izvēlas atbilstošāko rīcību. Viņu veiksmē slēpjas spēja darboties atbilstoši skolēnu vēlmēm par to, kādam jābūt skolotājam, un vienlaikus saglabā autoritāti. Šie skolotāji spēj izprast katra skolēna vajadzības un intereses un saskatīt viņa personību.

Vēl skolēni izceļ skolotāja spēju būt empātiskam. Empātija diskusijās iezīmējas kā skolotāja gatavība pielāgot noteikumus un padarīt mācību procesu skolēnam piemērotāku. Skolotājs nedrīkst būt soģis vai kļūdu ķērājs. Viņam ir jātiecas būt par palīgu un atbalstītāju. Piemēram,

skolēni vēlas, lai kontroldarbu laikā viņiem dotu iespēju vēlreiz ielūkoties pierakstos vai konsultēties ar skolotāju par jautājumiem, kuri ir aizmirsuši.

Vienlaikus skolēni arī novērtē skolotāju spēju uzlūkot viņus kā līdzvērtīgus. Gan skolotāji, gan skolēni atbalsta pieeju, ka mācīšanās klasē var būt abpusēja. Skolotāji norāda, ka, mācoties no skolēniem, viņi var saglabāt jauneklīgāku redzējumu, izprast dažādas aktualitātes un labāk saprast skolēnus.

Skolotāja personība ietekmē arī to, kā viņš pasniedz savu mācību priekšmetu. Skolēni uzsver, ka pasniegšanas stils, kurā ir jūtama skolotāja personība, viņiem ir pievilcīgāks par kvalitatīvu, bet bezpersonisku pieeju mācībām. Skolotāja izvēlētajai pieejai ir jāliecina, ka arī skolotāju interesē aplūkots mācību temats, skolēnu sasniegumi un izglītība kopumā. Gan skolēni, gan skolotāji fokusgrupu diskusijās negatīvi izsakās par skolotājiem, kuri ir zaudējuši motivāciju emocionāli iesaistīties mācību procesā.

Kopumā tiek gaidīts, lai skolotāji izmantotu tās īpašības, kas palīdz sekmēt komunikāciju ar skolēniem un uzlabot mācību rezultātus. Vienlaikus no skolotājiem tiek gaidīta skaidra mācību struktūra, ar kuru visi iesaistītie var rēķināties. Tātad skolotāju lielākais izaicinājums mācību stundā ir spēt saglabāt līdzsvaru starp savu personību un mācību mērķiem. Šis līdzsvars izpaužas spējā balansēt starp vienlīdzību un autoritāti, emocionāli iesaistītu pieeju un sausu profesionālismu, kā arī būt pretimnākošam, bet vienlaikus darboties skaidru noteikumu ietvaros. Lai gan šīs prasības var šķist pretrunīgas, katrā fokusgrupu diskusijā dalībnieki spēja atcerēties skolotājus, kuri ar konkrēto uzdevumu veiksmīgi tikuši galā.

KĀ VEICINĀT SAVAS PERSONĪBAS IZAUGSMI?

Skolotāju sagatavošanas programmās vajadzētu iekļaut jautājumus, kas veicina skolotāju personisko izaugsmi. Par līderību un citiem personiskās izaugsmes jautājumiem ir jādomā arī skolotājiem pašiem. Ne visiem šīs iemaņas dabīgi piemīt, tāpēc ir mērķtiecīgi jāstrādā, lai tās attīstītu. Svarīgi ir arī būt atvērtam pret sevi un kritiski izvērtēt savas vājās puses.

- No vienas puses, valsts līmenī būtu nepieciešams runāt par skolotāju motivāciju un arī skolotāju izdegšanu. No otras puses, domājiēt paši, kas mācību procesā jums sagādā prieku un gandarījumu.
- Plānojiēt brīvo laiku, kurā varat smelties iedvesmu. Skolotāju personība skolēnu stāstos atklājas kā pieredze un ieinteresētība par apkārtējo pasauli. Skolēniem ir svarīgi, lai skolotājam būtu ārpuskolas pieredze un intereses.
- Veidojiēt dialogus ar skolēniem un veiciniēt skolēnu līdzdalību, tas palīdz padarīt mācību procesu personiskāku. Skolēni novērtē iespēju iesaistīties, bet vienlaikus vēlas, lai diskusijās skolotāji spētu noturēt fokusu un vadību.
- Atvērtība pret skolēnu viedokli nenoziēm to automātiski akceptēt. Uzklasiēt skolēnu viedokļus un kopā izrunājiēt skolēnu idejas. Dialogs palīdz skolotājiem veidot cieņpilnas un produktīvas attiecības ar skolēniem, kurās katram ir vieglāk atrast savu vietu.

- Atklājiet savu personību mācību stundā tā, lai tā palīdz, nevis kavē mācību procesu.
- Runājiet ar kolēģiem par personības izaugsmes iespējām. Vienā skolā skolotāji var palīdzēt cits citam saprast, kuras idejas darbojas produktīvi dažādās klasēs. Savukārt dažādu skolu skolotāji var smelties idejas, kā atrast līdzsvaru mācību procesā. Svarīgi ir apliecināt, ka skolotāji saskata un atzīst kolēģu sasniegumus.

”

Varbūt skolotājus kaut kā iemācīt darīt, lai iesaista jauniešus, lai viņi būtu atraktīvi. Varbūt lai izmanto savu kombināciju, nevis... Nu jā, lai viņi ievēro programmu, bet ņem arī kaut ko no sevis, lai tas ir no dvēseles, nevis vienkārši sēž ar skābu ģīmi. Ā, man tiem stulbajiem jauniešiem kaut kas jā māca, un viss. Nu viņi tādi debili, un viss.

(LAT1 skolēns, Rēzekne)

”

Ja mums ir maza alga un mums jādomā, kā izdzīvot, īpaši te, Latgalē, mums ir mazas slodzes, tad ar visu spēku, lielu degsmi es došos darbā? Nu nebūs tās degsmes! Ir reizes, kad skolotājs arī jāmotivē darbam. Nevar skolotāju visu laiku tikai kritizēt.

(LAT1 skolotāja, Rēzekne)

”

Ir daudzi skolotāji, kas gandrīz pasaka, ka labāk būtu kaut kur citur. Tas uzreiz sabojā garastāvokli. Arī atmosfēra vairs nav tik forša. Ja mums māca cilvēks, kas nemīl savu darbu, ko mēs varam? Kā mēs varam iemīlēt to priekšmetu? Kā mēs varam iemācīties?

(LAT1 skolēns, Liepāja)

(LVA 2021)

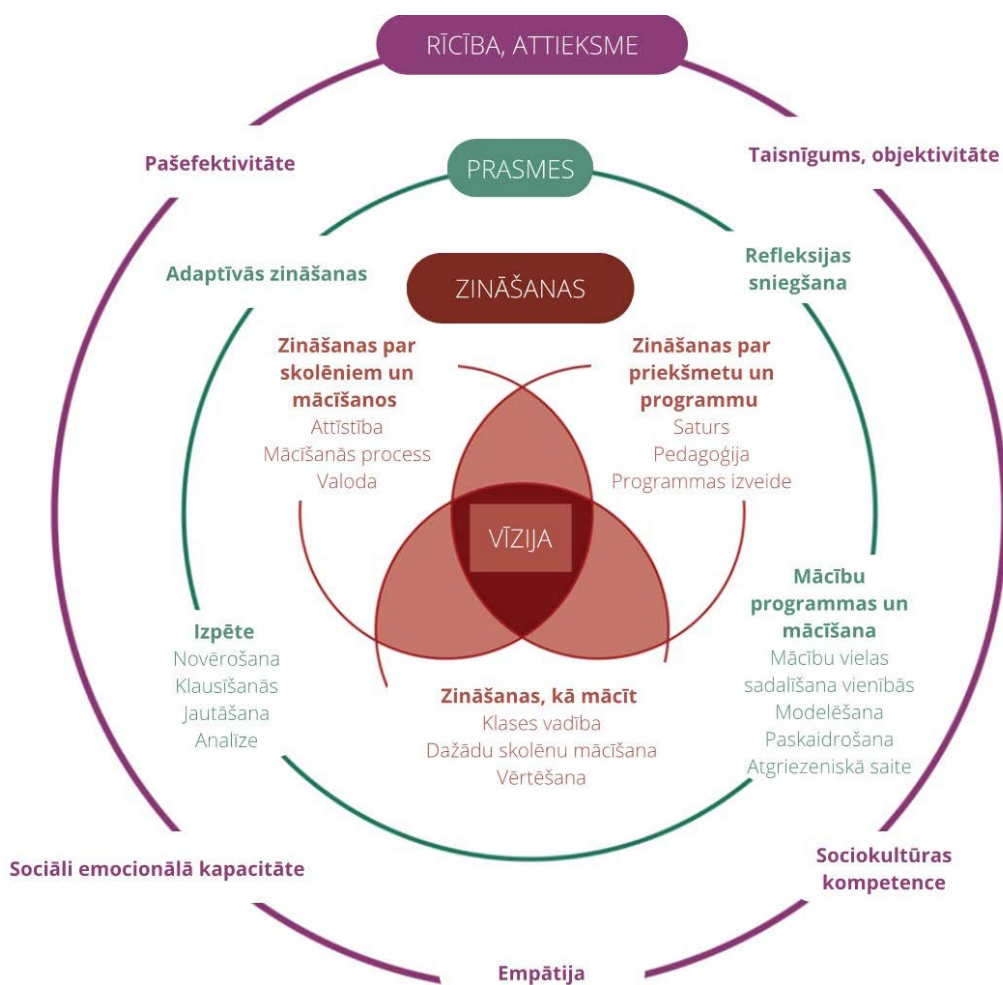
Skolotāja veiksmes atslēga ir viņa zināšanas, prasmes un paradumi, kas atbalsta un iesaista bērnus un arī viņu ģimenes bērna attīstības un izaugsmes procesā kompetentā un taisnīgā veidā. Arī skolotājam ir nepieciešama regulāra attīstība kā profesionālim, ietverot mūsdienu pasaules kārtībā svarīgas prasmes un zināšanas, piemēram, adaptīvās zināšanas (*adaptive expertise*), lai spētu pielāgot dažādiem skolēniem piemērotu mācību procesu; metakognīcija; izziņas prasme; kulturāli sensitīva klausīšanās un jautāšanas prasme; novērošana un analītiskā domāšana; mācību programmas izstrādes prasme; uzlabota metodikas pārzināšana un mācīšana, piemēram, spēja sadalīt stundu posmos, atbilstoši skolēnu vajadzībām; prasme sniegt atgriezenisko saiti un vērtēt u. c.

Būtiska loma pozitīva klases klimata veidošanā ir arī skolotāja pārliecībai, uzskatiem un skolēnus atbalstošai attieksmei. Tas ietver empātijas izkopšanu un uzticamu savstarpējo attiecību

veidošanu, stresa pārvaldību, kultūras kompetences un ticību katra skolēna spējām gūt panākumus, kā arī pašefektivitātes izjūtas nostiprināšanu. (DePaoli et al. 2022)

Skolotājam nepieciešamās zināšanas, prasmes un rīcība/attieksme, kas veicina bērna attīstību un mācīšanos, vispārīgi apkopotas nākamajā attēlā.

Pēc DePaoli et al. 2022

L2 MĀCĪŠANAS UN MĀCĪŠANĀS STRATĒGIJAS

Katrs cilvēks mācās atšķirīgi, kādam ir efektīvāki vieni paņēmieni un stratēģijas, kādam – pavisam citi. Pārzināt un mācēt lietot šīs dažādās mācīšanās stratēģijas var palīdzēt skolēnam labāk mācīties. Tie valodas apguvēji, kas prot izmantot un kombinēt dažādas mācīšanās stratēģijas, mācās labāk [Oxford 1990; Cohen 1990; Oxford 2017].

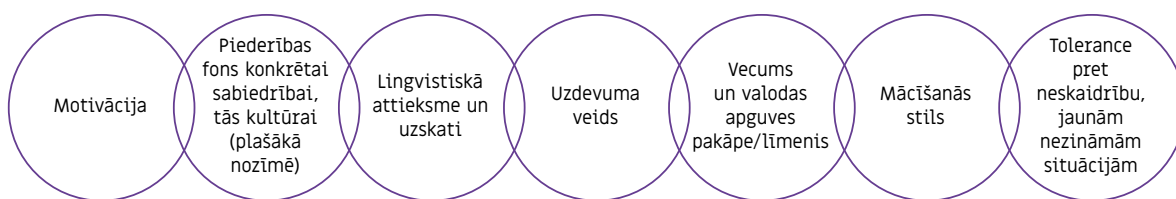
Valodas mācīšanās stratēģijas ir daļa no skolēna un konteksta ekosistēmas, kurā notiek savstarpēji saistīti kompleksi procesi skolēnos un starp skolēniem un viņu sociokultūras vidi. Tās ir apzinātas, tām pamatā ir motivācija un mācīšanās mērķi. Valodas mācīšanās stratēģijas:

- ir mērķtiecīga prāta darbības (reizēm arī manifestējas redzamā uzvedībā), ko valodas apguvējs izmanto radoši, lai izpildītu mācību vajadzības;
- palīdz valodas apguvējam attīstīt pašregulāciju, veicot L2 uzdevumus un attīstot valodas prasmi;
- ir kompleksas, dinamiskas un iesaistītas specifiskos sociokultūras kontekstos;
- tiek izmantotas apzināti, ar nodomu, vai vismaz daļēji apzināti;
- var tikt iedalītas pēc funkcijas: metastratēģiskas (plānošana, organizēšana, uzraudzība un izvērtēšana), kognitīvas, emocionālas, motivācijas un sociālas;
- var tikt iemācītas. (Pēc Oxford, Lavine, Amerstorfer 2018)

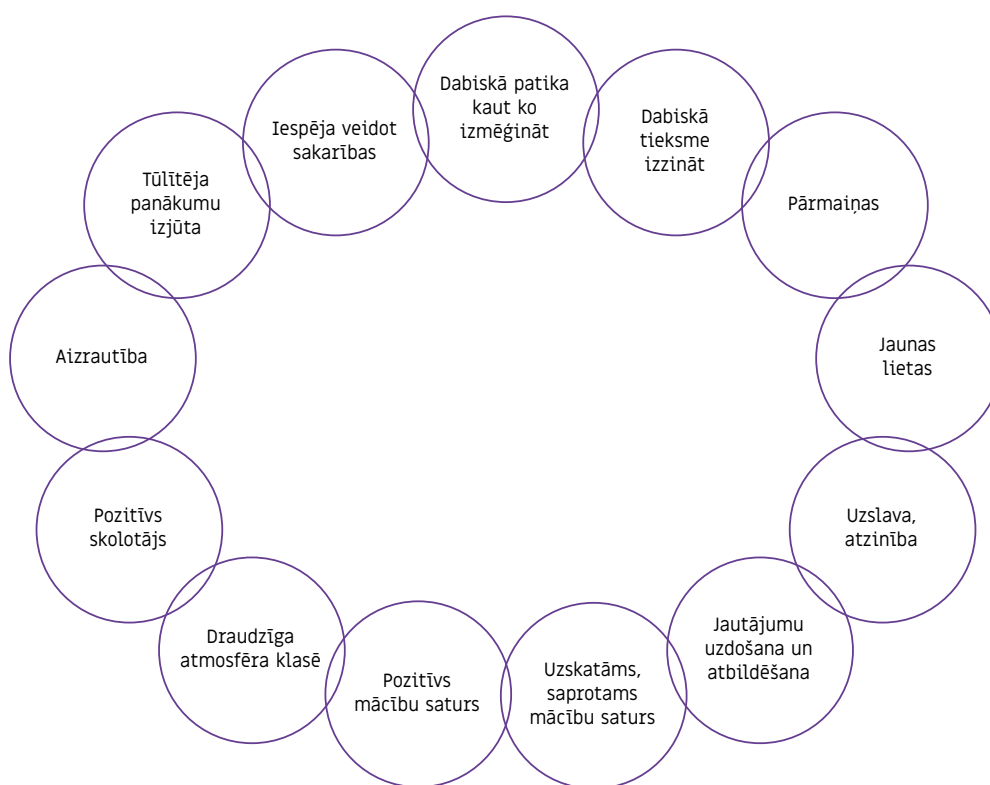

Faktori, kas ietekmē skolēna izmantotās L2 stratēģijas

Pēc Oxford 2017

Motivācija ir viens no spēcīgākajiem faktoriem, kas raksturīga labiem otrās vai svešvalodas apguvējiem un pratējiem (O'Malley, Chamot 1995). Līdzās citiem skolēna ekosistēmā esošajiem faktoriem, kas veido motivāciju, arī skolotājs ar savu darbību var veicināt pozitīvu skolēna motivāciju:

Valodas mācīšanās stratēģiju taksonomija

Tiešās stratēģijas	Netiešās stratēģijas
I Atmiņa	I Metakognitīvās stratēģijas
A Mentālu saikņu, sakaru veidošana	A Mācīšanās centrēšana
B Attēlu un skaņu izmantošana	B Mācīšanās plānošana, organizēšana
C Pārskatīšana	C Mācīšanās izvērtēšana
D Darbības izmantošana	

II Izziņa	II Emocionālās stratēģijas
A Praktizēšana B Ziņu, informācijas saņemšana un sūtīšana C Analīze un pamatošana D Struktūras izveidošana iedevumam un atdevumam (<i>output</i>)	A Trauksmes samazināšana B Sevis aizraušana, iedvesmošana C Emociju kontrole
III Kompensējošās stratēģijas	III Sociālās stratēģijas
A Gudrā minēšana B Runāšanas un rakstīšanas grūtību pārvarēšana	A Jautājumu uzdošana B Sadarbība ar citiem C Līdzjušana, līdzpārdzīvošana

Pēc Oxford 1990

Dažādu mācīšanās stratēģiju mācīšana

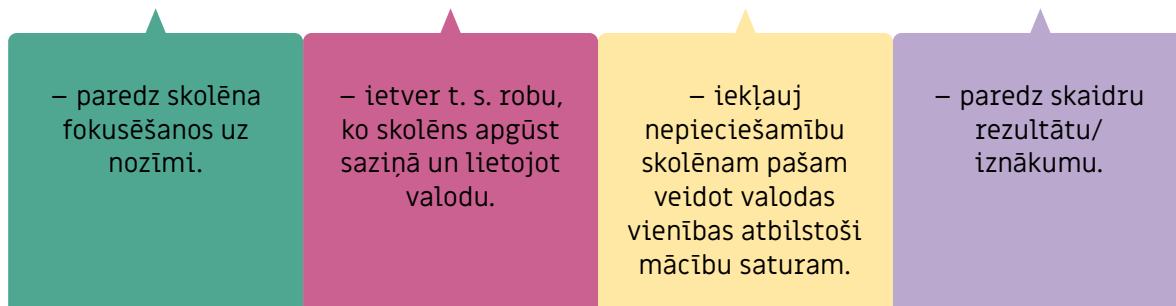
Skolēna mācīšanos veicinās viņa prasme operēt ar dažādām valodas apguves stratēģijām, kas atbilst konkrētajam mācīšanās mērķim.

 L2 stratēģiju mācīšanai jābalstās skolēnu lingvistiskajā attieksmē, uzskatos un vajadzībās.	 Tām jābūt izvēlētām tā, ka tās atbalsta un ir ciešā sazobē cita ar citu un atbilst valodas uzdevumam, skolēna mērķim un mācīšanās stilam.	 Stratēģiju apguvei pēc iespējas vairāk jābūt integrētai. ikdienas L2 apguves procesā, nevis mācītām atsevišķi un nejauši.	 Skolēniem jānodrošina bagātīgs un pilnvērtīgs stratēģiju treniņš vai nodarbošanās laika laikā.	 Stratēģiju apguve ietver paskaidrojumus, darba lapas, aktivitātes, grupu darbu, atgādes un uzzināšanas materiālus patstāvīgai apguvei.
 Emocionāliem aspektiem, kā trauksme, motivācija, uzskati un intereses, kas ietekmē stratēģiju izvēli, jābūt tieši ietvertiem L2 stratēģiju mācīšanās procesā.	 Stratēģiju treniņam jābūt skaidri izteiktam, neslēptam un nozīmīgam un jāietver bagātīga prakse dažādos L2 uzdevumos, ietverot autentiskus materiālus.	 Stratēģiju apguvei nav jābūt cieši saistītai vienīgi ar aktuālo vielu, tai jāaptver stratēģijas, kas ir vispārīgi vajadzīgas un noderīgas valodas apguvei.	 Stratēģiju mācīšana atbilstoši vajadzībai jāindividualizē, jo dažādiem skolēniem vislabāk piemērotas vai viņiem vajadzīgas noteiktas stratēģijas konkrētu uzdevumu paveikšanai.	 Skolēniem jānodrošina zināšanas par mehānismiem, kas palīdzēs izvērtēt savu progresu, apguves rezultātu un katras stratēģijas efektivitāti dažādu uzdevumu izpildē.

VALODAS MĀCĪŠANĀS UZDEVUMI

Valodas mācīšanās uzdevumi ir svarīgi visiem valodu skolotājiem.
Valodas mācīšanās uzdevumi klasē ietver valodas mācīšanās aktivitātes, kuras:

Šādi uzdevumi var veicināt arī starppriekšmetu saikni un var sniegt skolēniem bagātīgas iespējas attīstīt domāšanas un problēmu risināšanas prasmes, jo viņi iesaistās patiesā sociālā mijiedarbībā.

Pēc Ellis 2005, 1994

10 PRINCIPI L2 APGUEVI (VADĪTĀ MĀCĪBU PROCESĀ)

Pēc Ellis 2005

Mācīšanās ir ciklisks process, kurā skolotājs plāno un izvēlas mācīšanas stratēģijas, māca un tad atbilstoši situācijai modificē savu mācīšanu. Atbildes uz jautājumiem attēlā nosaka skolotāja mācīšanas pieeju izvēli, kas nodrošina skolēnu prasmēm un spējām atbilstošu mācību procesu un tālāku izaugsmi.

Skolotājs regulāri domā par šādiem jautājumiem

- Ko skolēni zina un prot?
- Kā skolotājs var veicināt skolēnu progresu?
- Kā skolotāja mācīšanas veids ietekmē skolēnu progresu?

Galvenie jautājumi

- Ko es mācīšu tālāk?
- Kā es to mācīšu?
- Kāds būs rezultāts un ko tas dos skolēniem?

Regulāra ilgtermiņa un īstermiņa vērtēšana palīdz skolotājam izvēlēties piemērotākās mācīšanas pieejas, izvērtēt savu skolēnu zināšanas, spējas un prasmes, identificēt mācību vajadzības, identificēt stiprās puses, ko skolēni var izmantot vairāk.

Skolēns iegūst viņa sniegumam atbilstošu vadību, kas palīdz plānot nākamos soļus.

Novērojumi ikdienas darbā, mācību situācijās.

Skolēns iegūst informāciju par to, kas jāapgūst tālāk un kā to izdarīt.

Vērtēšanas rīki un veidi, kas piemērojami atbilstoši vajadzībām.

VĒRTĒŠANA, LAI VEICINĀTU MĀCĪŠANOS: SKOLOTĀJS VEIDO SAVU MĀCĪŠANU, SKOLĒNS MĀCĀS MĀCĪTIES

Vienkārša piezīme (rakstiski vai galvā), ko skolotājs veic novērojuma laikā.

Detalizēta skolēna darba analīze.

Skolēnu pašvērtējums un vērtējums skolēnu starpā.

L2 APGUVES PIEEJAS

Par L2 apguves pieejām un metodēm ir pieejams bagātīgs avotu klāsts, arī latviešu valodā (piem., Šalme 2011). Mūsdienās svešvalodu apguvē teorētiskā un praktiskā skatījumā esam nonākuši līdz atziņai, ka viena metode un paņēmiens nederēs efektīvai valodas apguvei. Tāpēc ikviena valodas skolotāja bagātība ir viņa spēja operēt ar dažādām metodēm un paņēmieniem atbilstoši viņa skolēna/-u prasmēm, spējām un vajadzībām.

Tāču izpratne par diviem valodas mācīšanas skatupunktiem, ko pirmais aprakstīja Dž. Kaminss (Cummins 1979), var palīdzēt skolotājam atrast katra paņēmiena efektīvāko izmantošanas veidu atbilstoši skolēnu vajadzībām. Dž. Kaminss aprakstīja atšķirību starp t. s. *BICS* (*basic interpersonal communicative skills*) jeb komunikācijas prasmēm un *CALP* (*cognitive academic language proficiency*) jeb akadēmisku valodas prasmi, ietverot trīs dimensijas – lingvistisko (formas, funkcijas, gramatikas elementi un lietojums), kognitīvo un sociokulturālo. Kā rāda jau paši šo aspektu nosaukumi, viens bez otra efektīvā valodas apguves norisē nevar pastāvēt.

Lai vienkāršāk izprastu šo aspektu atšķirību, valodas apguves praktiķi *BICS* apraksta kā valodas apguvi, kuras rezultātā cilvēks spēj izmantot valodu pilnvērtīgai saziņai, savukārt *CALP* vairāk koncentrējas uz mācīšanos par valodas sistēmu (Ferlazo, Sypnieski 2022). Tātad skolotāja izmantotās metodes un paņēmienus noteiks skaidra izpratne par valodas apguves mērķi.

***BICS* un *CALP* galvenie raksturlielumi** (pēc Ferlazo, Sypnieski 2022)

<i>BICS</i> jeb komunikācijas prasmes	<i>CALP</i> jeb akadēmiska valodas prasme
Klausīšanās un runāšana tiek apgūta visai ātri, lai varētu sazināties dažādās situācijās.	Zināšanas par valodu, tās sistēmu, kas nodrošina akadēmisku sniegumu.
Parasti valoda tiek apgūta pāris pirmo gadu laikā.	Bieži vien aizņem daudz vairāk laika (5–7 gadi vai vairāk atkarībā no valodas apguvēja prasmēm un spējām).
Konteksts – nozīme tiek izprasta caur kontekstu, piemēram, attēli, ķermeņa valoda, intonācija u. tml.	Konteksta trūkums – nozīme jāizprot bez saiknes ar reālu kontekstu, augstas rakstpratības (<i>literacy</i>) prasības.
Piemērs: virziena pajautāšana sarunu partnerim vai runāšana ar draugiem kādā reālā dzīves situācijā.	Piemērs: formu ierakstīšana darba lapā, grāmatas nodaļas apraksts u. tml.

Visdrošāk ir teikt, ka neviena atsevišķa pieeja nevar pietiekami aptvert tik sarežģītu sistēmu kā valoda. Neviena metode nav panaceja vai tablete, kas valodas apguvēju ātri un bez pūlēm aizvedīs uz apsolīto zemi. Dažādas mācību metodes koncentrējas uz dažādiem valodas aspektiem. Kādas no tām labāk derēs rakstīšanas prasmes attīstīšanai, citas – runāšanas prasmei. Arī katra valodas apguvēja mērķi noteiks paņēmienu izvēli.

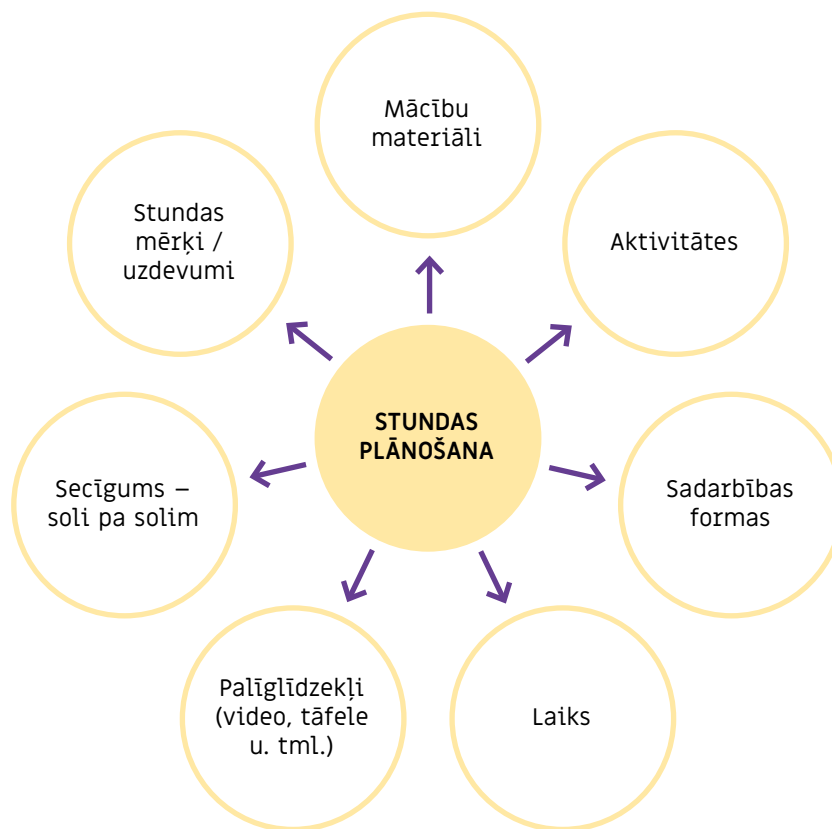
Tāpat arī katrai ir stiprās un vājās puses, kāds no paņēmieniem var lieliski noderēt iesācējiem, taču tas neder pieredzējušiem valodas apguvējiem, kad jāapgūst sarežģītākas struktūras. Kāds paņēmiens var labi darboties tiem, kas labāk uztver ar dzirdi, bet nelīdzēs, piemēram, kinestētiķiem u. tml.

Ieteikumi skolotājam atbilstoša mācību paņēmiena izvēlei:

- 1) to nosaka **mācību mērķis**, piemēram, katras stundas mērķis, valodas apguvēja sasniegumi un nākamais solis utt.;
- 2) **skolēncentrēta pieeja**, resp., skolotājs vēro un secina, kādi ir valodas apguvēji, kas viņiem labāk patīk, kā viņi mācās;
- 3) **paņēmienu karuselis**, resp., skolotāja metožu klāstā ir dažādi paņēmieni, kā mācīt vienu un to pašu, tādējādi spējot reaģēt uz skolēnu vajadzībām, tajā pašā laikā arī radot īpašu, interesantu un aizraujošu mācību procesu;
- 4) **paņēmienu izslēgšana**, resp., atkarībā no apstākļiem ir jāspēj veikli izslēgt tos paņēmienus, kas nedarbosies dažādu apstākļu dēļ (tehnoloģiski sarežģīts, resursietilpīgs utt.), tādējādi nezaudējot laiku, kas skolotāja darbā ir tik būtisks.

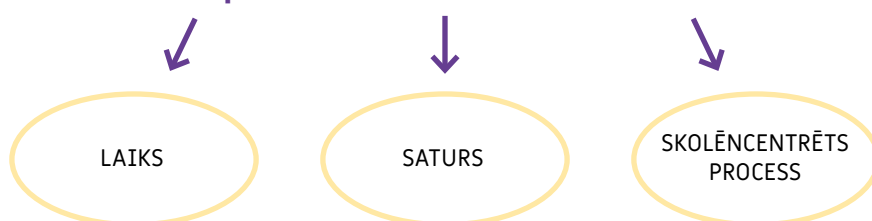

EFEKTĪVA STUNDA

(Pēc Nifli 2021)

3 pamatbalsti efektīvai stundai

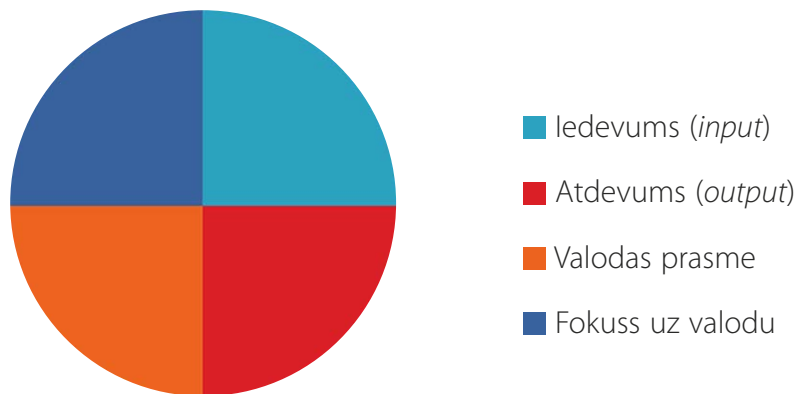

Efektīvas valodas stundas pilāri skolotāja darbībai

Dažādu valodas mācīšanas pieeju un metožu pārzināšana un izmantošana.	Ar mācību grāmatu ir par maz! Vides, kuru izmanto skolēni, iesaistišana mācību procesā, palīdz papildināt valodas autentiska lietojuma iespējas, radīt izjūtu, ka valoda ir dzīva un svarīga ikdienas lietojumā.	Iespējas lietot valodu – ne tikai klasē, bet izmantojot visus iespējamus mūsdienu saziņas veidus un valodas lietojuma jomas.	Droša un pozitīva valodas apguves vide. Bez aizspriedumiem un ar efektīvu darbu ar kļūdām, resp., kļūdīšanās kā normāls mācību procesa posms un mācīšanās balsts.
---	--	--	---

4 efektīvas valodas stundas komponenti

(Pēc Dormer)

Iedevums nozīmē skolotāja sniegto piedāvājumu skolēnam, un šis piedāvājums ir pietiekams, atbilstošs, jēgpilns (interesants un motivējošs), autentisks (reāla saziņa) un saprotams. Dažādos avotos un teorijās ir minēts atšķirīgs jaunās vielas, satura, leksikas, konstrukciju utt. jeb jaunu apgūstamo vienību apjoms (piemēram, 5 % jauno satura vienību, 5–10 leksikas vienības atkarībā no vecuma utt.), bet galvenais princips ir balstīšanās uz jau esošajām skolēna zināšanām un to sistēmiska papildināšana. Skolēna veicamo darbību aspektā – šajā posmā skolēns lasa un klausās (tātad tiek nodrošināta šo abu valodas prasmju izmantošana un attīstīšana).

Atdevums nozīmē skolotāja sniegto iespēju skolēnam aktīvi darboties, tātad – atbilstošas ekspektācijas (pietiekams ilgums, precizitāte jeb pareizība, saziņas veidošana); pēc iespējas zemāks t. s. emocionālais filtrs (*Affective filter*) – grupu darbs, pāru darbs; autentisku saziņas situāciju radīšana; atbilstošs jaunās vielas apjoms (sk. iepriekš). Skolēna veicamo darbību aspektā – šajā posmā skolēns runā un raksta.

Valodas prasmes faktors nozīmē, ka skolēnam ir iespēja pilnveidot savu runāšanas, klausīšanās, lasīšanas un rakstīšanas prasmi, balstoties uz viņa esošo vārdu krājumu. Tas nozīmē jēgpilnu atkārtošanu bez jaunām vai ar minimālām jaunām valodas vienībām, autentiskas valodas lietojuma situācijas, tiek izmantotas dziesmas, spēles, dzejoļi u. tml.

Fokuss uz valodu nozīmē vārdu krājuma, gramatikas izpratnes un izrunas attīstīšanu. Tas notiek, veidojot izpratni, fokusējoties arī uz formu, resp., jaunajiem vārdiem, konstrukcijām un valodas struktūru, arī izrunu, ja nepieciešams. Turklāt šis fokuss notiek caur reālām un autentiskām valodas lietojuma situācijām, un tam jābūt atvasinātam secīgā mācību programmā.

PIRMIE VĀRDI UN FRĀZES BĒRNA DROŠĪBAI UN LABBŪTĪBAI PIRMSSKOLĀ

Pirmsskolas izglītībā viens no pamatelementiem ir bērna drošība – fiziskā un emocionālā. Ja bērns jūtas droši, viņš ir gatavs mācīties un iepazīt pasauli dažādās mācīšanās aktivitātēs.

Dažādu krīžu skarto bērnu no citām valstīm ienākšana pirmsskolā ne vienmēr būs piesaistīta 1. septembrim, kad skolotāji ir saplānojuši savu gada plānu un darbības noteiktajā posmā. Pašlaik Latvijā arī pirmsskolas skolotājam ir jāspēj iekļaut bērni, kuri Latvijā un latviešu valodas vidē nonākuši strauji, negaidīti, neparedzēti un kuriem var būt arī dažādas psiholoģiskas un emocionālas traumas, kas pamatā bērna drošības un labbūtības izjūtas traucējumiem. Tāpēc jo īpaši svarīga ir gan iekļaujoša, pozitīva un grupā gaidīta bērna attieksmes paušana ikdienas gaitās pirmsskolas iestādē, gan skolotāja spēja pielāgoties atbilstoši bērnu valodas apguves vajadzībām.

Jaunais bērns pirmsskolā apgūst valodu ikdienas darbībās kopā ar citiem grupas bērniem, un skolotājs nodrošina ikviena bērna iesaistīšanu jaunā skolēna uzņemšanā, iekļaušanā un valodas pirmo soļu apgūvē. Lai bērns justos droši, svarīgākais ir viņa ikdienas gaitām un mācību aktivitātēm atbilstošās leksikas un frāžu apguve. Protams, atbilstoši pirmsskolas 3 posmiem un bērna attīstībai. Īpaši valodas apguves sākumposmā ir ļoti svarīgi attēli, un to izmantošana palīdzēs bērnam saprast pamatvajadzību leksiku un izteikumus gadījumos, kad skolotājam var arī nebūt kopīgas saziņas valodas ar bērnu.

Paņēmienu, kā veicināt šo pirmo svarīgo vārdu un frāžu apguvi, līdzās aktīvam ikdienas lietojumam saziņā kopā ar visiem grupas skolēniem var būt dažādi. Šajā materiālā vispirms ir sniegta leksika un frāzes atbilstoši pirmsskolas ikdienas ritam. Noslēgumā piedāvāts t. s. drošības leksikas kartītes, kuras tiek izmantotas, lai veidotu nelielus kartīšu komplektus vai grāmatiņas, ko jaunais skolēns nēsā līdzī un izmanto saziņā ar skolotāju un bērniem tik ilgi, kamēr ir apguvis atbilstošo frāzi vai vārdus. Kartītes atbilstoši bērna sasniegumiem ir maināmas, papildināmas, skolotājs pats var veidot papildu kartītes, kas nepieciešamas. Otrs veids ir t. s. saziņas plakāts vai siena, kura atrodama pieejamā vietā, lai bērns varētu viegli nodot skolotājam ziņu par savām pamatvajadzībām konkrētajā brīdī. Tieši tāpat kā iepriekš skolotājs maina un pielāgo leksiku un frāzes atbilstoši bērnu vajadzībām.

Drošības leksika un frāzes atbilstoši pirmsskolēna ikdienas gaitām

Es

Mani sauc...
 Man ir... gadi.
 Es esmu zēns/meitene.
 Man garšo...
 Man negaršo...
 Man patīk/nepatīk...
 Es protu...
 Es baidos no...
 Es esmu priecīgs/-a, dusmīgs/-a, bēdīgs/-a.
 Es gribu ēst/dzert/čurāt.
 Dod, lūdzu!
 Ņem, lūdzu!
 Palīdzi, lūdzu!
 Nedari man tā!
 Man sāp...
 Es sasitu...

Es te

Labrīt! Labdien! Uzredzēšanos!
 Lūdzu! Paldies!
 Es atnācu.
 Es atnesu.
 Skolotāja, auklīte, medmāsa, sporta skolotāja, mūzikas skolotāja.
 Grupa, garderobe, guļamistaba, tualete.
 Mūzikas zāle, sporta zāle, rotaļlaukums.
 Mans skapītis, dvielis.
 Mana gulta, darba vieta.

Es ēdu

Brokastis/pusdienas/launags.
 Krūze, šķīvis, dakša, karote, salvēte.
 Man garšo/negaršo.
 Man izlija/nokrita.
 Es apēdu.
 Es gribu vēl.
 Es vairāk negribu.
 Paldies, es paēdu!
 Karsts/auksts.

Es guļu

Klusā stunda.
 Segā, spilvens.
 Man nenāk miegs.
 Es nevaru aizmigt.
 Es pamodos.
 Man bija slikts sapnis.
 Es apčurājos.
 Es noģērbos.
 Palasi pasaku!
 Man ir pidžama. Man nav pidžamas.

Es ģērbjos

Es uzvilku/novilku.
 Es atsēju/sasēju.
 Es sapogāju/atpogāju.
 Es nevaru sapogāt/aizsiet/uzvilkt.
 Es ieliku skapītī.
 Aizpogā, lūdzu.
 Man ir karsti.
 Man ir auksti.
 Man ir slapjas kājas.
 Man nosala rokas, kājas.
 Man spiež.

Es spēlējos

Nāc!
 Dod!
 Spēlēsim!
 Dod roku!
 Uzcelsim!
 Atdod, lūdzu!
 Tas ir mans... / Tā ir mana...
 Es pirmais.
 Man vairāk/mazāk.
 Met!
 Ķer!

Es
nodarbībās

Es zinu/nezinu.

Es saprotu/nesaprotu.

Es varu/nevaru.

Es protu/neprotu.

Man sanāca.

Man izdevās.

Es pabeidzu / izveidoju / uzzīmēju / izgriezu / saliku / uzrakstīju /
pielīmēju / atradu.

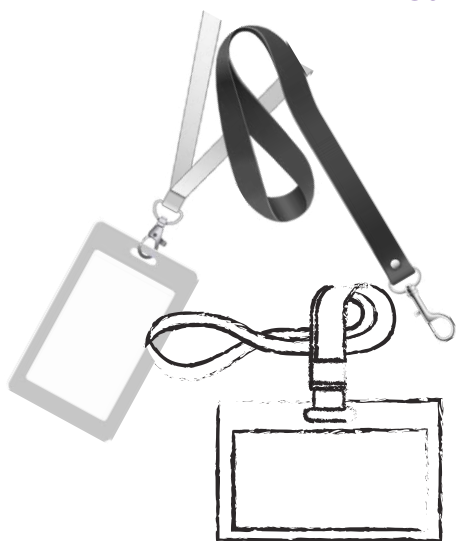
Es nedzirdēju.

Man nav zīmuļa, papīra...

Man patīk lasīt / līmēt / zīmēt / skaitīt.

Saziņas attēlu kartītes

Saziņas
kartītes

tualete

mazgā rokas

dzert

ēst

sāp

Nedari tā!

Jā!

Nē!

Labi!

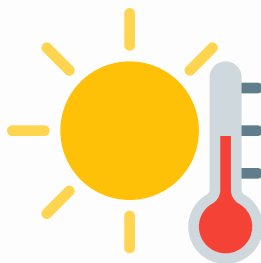
Slikti!

gulēt

auksti

karsti

miers

Pamatvajadzību saziņas attēlu plakāts

Jā!

Nē!

tualete

mazgā rokas

labi

slikti

dzert

ēst

sāp

Nedari tā!

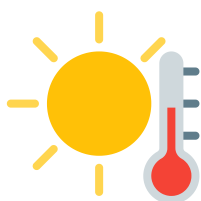
gulēt

miers

auksti

karsti

spēlēties

samīlot

PIEREDZES STĀSTS

Latvijas skolu pieredze, uzņemot skolēnus no Ukrainas

Pieredzē par ukraiņu skolēnu iejušanos Latvijas skolās dalās skolotājas un skolu administrācijas pārstāves no Kuldīgas, Talsu un Daugavpils skolām, kuras uzņēmušas ukraiņu skolēnus.

Latviešu valodas aģentūras (LVA) rīkotajā diskusijā piedalījās:

Vineta Vaivade (LVA metodiķe),

Ērika Pičukāne (LVA metodiķe),

Guntra Buivida (Indriķa Zeberiņas Kuldīgas pamatskolas direktore),

Baiba Mateviča un **Sarmīte Viļumsone** (Indriķa Zeberiņa Kuldīgas pamatskolas latviešu valodas skolotājas),

Kristīne Ceruka (Talsu 2. vidusskolas speciālā pedagoģe, direktora vietniece izglītības jomā),

Lidija Daņilova (Daugavpils Valstspilsētas vidusskolas vēstures skolotāja),

Iveta Lukaševiča un **Aija Grauze** (Daugavpils Vienības pamatskolas sākumskolas skolotājas).

GALVENIE IZAICINĀJUMI

Nedrošība, bailes no nezināmā.

Bērnu no Ukrainas lielais skaits, kas vienlaicīgi ienāk skolās.

Praktiskie, sociālie aspekti.

Psiholoģiskie aspekti, motivācija.

Kā mācīt latviešu valodu jaunienācējam no citām valstīm?

Latviešu valodas apguve kontekstā ar iekļaušanos skolā un sabiedrībā.

Vērtēšana, pārbaudes darbi, eksāmeni, mācību procesa organizācija.

Sadarbība starp vadību, skolotājiem, atbalsta personālu skolā.

Apkārtējās vides, sabiedrības attieksmes jautājumi.

Jāņem vērā arī tas, ka bērni ir dažādu vecumu, viņi ienāk dažādās klasēs, kur visiem skolotājiem jādomā par to, kā mācīt. Tāpat daļa no viņiem ir atgriezušies Ukrainā, tas nozīmē, ka jāņem vērā arī tas, ka motivācija apgūt valodu un mācīties arī var būt dažāda. Bet tiem bērniem un viņu vecākiem, kas ir palikuši un kas grib palikt Latvijā, motivācija ir ļoti augsta. / K. Ceruka

Jādomā arī par prasībām, vērtēšanu, pārbaudes darbiem, mums ir arī viena skolniece, kas aizgāja no skolas, jo viņa, protams, nevar nokārtot vidusskolas eksāmenus, jo tikko ir iebrukusi Latvijā. Būtu jādomā arī par šo augstākā līmenī, politikas veidotāju līmenī, jo skolotājs nevar sagatavot skolēnu bez valodas prasmes eksāmenam pāris mēnešu laikā. / K. Ceruka

Bērniem nav viegli arī tāpēc, ka liela daļa bērnu vēl mācās paralēli Ukrainas skolās, attālināti. Tas ir ļoti grūti, fiziski un emocionāli. Viņiem slodze ir divkārtīga. Un iesākot mēs arī nezinājām, ko darīt, vai likt vērtējumus vai nelikt. Kā mēs varam likt vērtējumus, ja viņš latviešu valodu vispār neprot? Līdz galam nav izdomāts, kā viņus vērtēt. / I. Lukaševiča

Pašlaik šis papīru darbs arī ir radīts milzīgs, kas jāpilda par katru bērnu, individuālais plāns, sasniedzamie rezultāti, katram priekšmetam utt. Tas paņem reālo skolotāja laiku reālam darbam ar šo bērnu. Kas ir svarīgāk? Protams, tas viss ir vajadzīgs, bet optimālāki varianti ir iespējami, lai skolēns iegūst vairāk. / G. Buivida

Ir dzirdētas arī pieredzes, ka skolas vienkārši nepieprasa atbalstu, jo nevienam nav laika, lai tik daudz papīru rakstītu. Varbūt tiešām jāmeklē kādi optimālāki risinājumi sistēmā. / Ē. Pičukāne

Adaptācijas laiks ir svarīgs. To var risināt dažādi, piemēram, ir visās pilsētās bērnu un jauniešu centri, iesaistot tos, piemēram. Tur bērns ir vidē, mācās valodu, iepazīst dzīvesveidu utt., iejūtas un iedzīvojas. Neaizmirsīsim arī par mūsu bērniem, esošajiem skolēniem, arī viņiem ir dažādi psihoemocionālie stāvokļi, arī viņi pārdzīvo un nespēj tikt galā ar šo pārdzīvojumu, slimo, kavē. Tas būtu tāds pirmais solis drošā vidē. Tajā lēnā un piemērotā veidā bērni iejūtas, nevis iemet skolā, lielajā okeānā, un peldi. / K. Ceruka

Jāpaskatās, kā dara citās valstīs, piemēram, Igaunijā skolēnam sākumā ir iedziļināšanās valodas vidē, pie mums iet uz visām stundām, kur mācās dažādus priekšmetus, un ne vienmēr priekšmetu skolotāji zina, ko darīt ar šiem bērniem un kā viņiem palīdzēt. Vai bērni iegūst kaut ko, ja vienkārši nosēž veselu dienu? / I. Lukaševiča

Svarīgs ir šis papildu atbalsts, pagājušajā gadā mums bija "Pumpura" atbalsts, ko varēja izmantot arī latviešu valodai, bet šogad tur ir mainījušies nosacījumi. Vajadzētu būt, lai ir šāds atbalsts. / S. Viļumsone

Interesanti, ka pieaugušajiem tiek piedāvāti latviešu valodas kursi, bet bērniem nav. Visi vecāki mums jautā un stāsta, ka tieši bērniem tos vajadzētu. / L. Daņilova

Vasarā bija nometnes, bet tas arī nebija pietiekami. Redzam, ka šie kursi bērniem ir vajadzīgi. Pašlaik Sabiedrības integrācijas fonds paplašinājis pieaugušo kursu dalībnieku vecumu, ka tos var apmeklēt no 16 gadu vecuma. / Ē. Pičukāne

Pašlaik ir iztērētas šīs "Pumpura" kvotas, tad skolām jāizdomā, kas ir aktuālāk. Ja nevar caur vienu iespēju, tad mēs meklējam citas iespējas no skolas budžeta. Vai pagājušogad bija vēl cits projekts individuālo kompetenču attīstībai. Tas bija ļoti labs. Šogad mums tas nebūs, jo nav pietiekams skolēnu skaits. / K. Ceruka

Un vēl viens aspekts, par ko daudz nerunā, arī skolotāju pašu emocionālā labsajūta, skolotāji paši ļoti pārdzīvo, redzot un dzirdot, kādām kara šausmām šie bērni ir gājuši cauri. Viņiem jāiet strādāt klasē katru dienu. Mēs savā skolā par to domājam, piesaistījām psihologus, atbalsta personālu. / K. Ceruka

Mums arī ir vēl viens problemātisks aspekts – latviskā vide. Tas nozīmē ļoti daudz. Valodu vajag arī dzirdēt apkārt, ikdienas dzīvē, kas Daugavpilī vēl ir problēma. Sanāk, ka latviski runā tikai skolotājs un citi skolā. Tas ļoti ietekmē motivāciju mācīties latviešu valodu. Bet tie bērni, kuri zina, ka paliks Latvijā, ir ļoti motivēti. / L. Daņilova

Tādu gadījumu nav daudz, bet tomēr, klasē arī starp skolēniem jūt dažādo attieksmi pret visu situāciju. Bērnu viedokli ļoti ietekmē vecāku domas, mājās paustā attieksme. Ar to arī skolā jāsastopas. Bet tie ir izņēmuma gadījumi, un kopumā bērni ļoti iesaistās palīdzībā, atbalsta sniegšanā un tamlīdzīgi. / L. Daņilova

PIEREDZE KĀ PALĪGS ESOŠAJĀ SITUĀCIJĀ UN RISINĀJUMI

Pozitīva attieksme, rūpes un labvēlība.

Iepriekšēja pieredze darbā ar jauniebraucējiem gan skolās,
gan citās saistītās organizācijās.

Sadarbība starp dažāda līmeņa iesaistītajām organizācijām un
dažāda līmeņa darbiniekiem skolā.

Psihologiskais atbalsts visiem.

Pedagoga profesionalitāte un spēja pielāgoties.

Metodiskais atbalsts, mācību līdzekļi.

Mācību procesa organizācija.

Sabiedrības iesaistīšanās, pozitīva attieksme.

Pirmo reizi, kad Latvijā saskārāmies ar bēgļiem no Sīrijas, Irākas un citām valstīm, mums bija ap 160 bērnu, un tad ļoti aktīvi domājām, ko darīt, un arī veidojām dažādus materiālus skolotājiem un valodas apguvējiem, tāpēc šī pieredze ir labs palīgs arī šobrīd. / Ē. Pičukāne

Iepriekšēja pieredze ar skolēnu dažādību ir liels palīgs. Mums ir bijusi pieredze ar reemigrējušiem bērniem, ar dažādu tautību bērniem, tas mums palīdz arī šobrīd. / G. Buivida

Mūsu skolā liela loma ir starpinstitūciju sadarbībai, mēs iesaistām pilsētas sociālo dienestu, citus nepieciešamos dienestus, lai nodrošinātu pēc iespējas piemērotākus apstākļus jaunajiem skolēniem. / K. Ceruka

Tomēr skolas vadībai ir ļoti liela loma, kā vadītājs spēj organizēt darbu, reaģēt uz situācijām, nodrošināt skolotājiem labu darba vidi. / G. Buivida

Arī sadarbība starp skolotāju un atbalsta personālu, savstarpējā skolotāju sadarbība. Stundu vērojumi tiek uztverti kā palīgs labākam darbam, nevis nosodījums, un tas jau mums notiek un ir šī kopīgā izpratne par to, kā uzlabot darbu. / K. Ceruka

Un arī vadības iesaistīšanās reālu skolotāju problēmu risināšanā un palīdzības meklēšanā. Mums direktors ļoti palīdz, sazinās ar citiem direktoriem, citām institūcijām, lai meklētu labākos risinājumus. / I. Lukaševiča

Mēs varam griezties pēc palīdzības, padoma, nevis saņēmam atbildi, ka pašiem jātiek galā. Kopā ar mums meklē risinājumus. / A. Grauze

Atbalsta personāla iesaistīšana un sadarbība ar skolēniem ir ļoti būtiska tieši šajos kritiskajos apstākļos, kuri ļoti ietekmē skolēna mācīšanos. Pat tad, kad mēs dodam ļoti daudz Ukrainu bērniem, viņi nevarēs paņemt visu nepieciešamo, jo tur nāk klāt papildu apstākļi – psiholoģiski, emocionāli utt., ar ko arī ir jāstrādā. / K. Ceruka

Skolēna emocionālā labsajūta, parunāt ar bērnu, iesaistīt vecākus, kas ļoti labprāt iesaistās. Viņi atplaukst, to darot. / B. Mateviča

Būtisks palīgs tieši latviešu valodas apguvei ir LVA izstrādātie metodiskie un mācību līdzekļi. Resp., šajos apstākļos skolotājam ir nepieciešams papildu atbalsts, resursi, kurus skolotājs var pielāgot, izmantot. Jo mācību materiālu sagatavošana specifiskām vajadzībām paņem ļoti daudz laika. / G. Buivida

Skolotāja zināšanas par valodas kā dzimtās valodas un kā svešvalodas mācīšanas un mācīšanās atšķirībām, atbilstošo metožu un paņēmienienu izmantošana valodas apguvi padara efektīvu un arī skolēnam interesantu. / G. Buivida

Nozīmīgi ir arī domāt par paša mācību procesa organizāciju, kā jaunos skolēnus iekļaut skolā, klasē, bet radot arī drošības sajūtu. Pieejas var būt dažādas. Mūsu skolā ir ap 40 ukraiņu bērniem, un mēs izvēlējamies darīt tā, ka katrā klasē mācās vairāki ukraiņu bērni, lai viņiem būtu sava neliela grupiņa, savējie. / L. Daņilova

Jāpiedomā par latviešu valodas mācīšanas paņēmieniem, mēs sākam ar latviešu valodu ikdienā, caur ikdienas kopīgo dzīvi skolā, lai bērns justos iedēris, lai redzētu un dzirdētu valodu dzīvē. / B. Mateviča

Lai palīdzētu tieši valodas apguvē, mēs sākām nelielu projektu. Tajā visi bērni ir sadalīti nelielās grupās, un trīs reizes nedēļā notiek papildu latviešu valodas nodarbības, kur viņi apgūst skolai nepieciešamo leksiku, frāzes un citu, resp., valodu. / I. Lukaševiča

Papildu nodarbības, kurās skolēni apgūst latviešu valodu, ir arī mūsu risinājums. Skolēni apmeklē visas stundas, jo svarīgi, lai viņi redz un dzird arī tīri tehniski, kā latviešu valodas skan, kā tā tiek izrunāta, bet papildu stundas tiek nodrošinātas. / K. Ceruka

Mēs, tāpat kā citās skolās, arī sākām iesaistīt darbā ukraiņu skolotājus. Tā ir jauna pieredze, bet strādā labi. Viņi ir tie, kas mūs atbalsta un palīdz mums. Tas ir ļoti labi, tas ir izcili, ka viņi visu laiku ir pieejami. Un arī "Pumpura" skolotāji. Mums ir latviešu valodas skolotāji, kas darbojas "Pumpurā", un viņi arī īpaši strādā ar ukraiņu bērniem. / L. Daņilova

Mums ir ļoti laba sadarbība ar psihologiem, skolā ir trīs psihologi, un tas ir ļoti liels atbalsts. / L. Daņilova

Papildu lielisks veids, kā veicināt motivāciju, būtu kāds mācību sasniegumu pasākums vai aktivitāte, kā atbalstīt un novērtēt jauniebraucēju skolēnus. Protams, viņi nevarēs piedalīties olimpiādē uzreiz, bet viņu zināšanas un iespējas parādīt šīs zināšanas kādā konkursā (ne tikai pilsētas ietvaros, bet plašāk) ir lielisks motivācijas veicinātājs. Mūsu skolā ir šāda pieredze, bērniem tas vajadzīgs. Kāds pasākums vai konkurss, ka viņi jūt, ka mēs par viņiem domājam. / K. Ceruka

Mūsu viens ukraiņu skolēns ir piedalījies arī šajā "Esi mobils, esi drošs!", kas arī bija izaicinājums. Un tur bija lieliska pretimnākšana, mēs pieteicām, ka būs ukraiņu bērns, un tur viss bija sagatavots. Mēs gājām divas skolotājas līdz, tulkojām, ļoti vērtīgi tam bērnam, un viņš arī tika tālāk. / S. Viļumsone

Sabiedrības iesaistišana un attieksme ir ļoti svarīga. Kopā ar sabiedrību, bērniem, vecākiem piedalīties dažādās akcijās. Mēs tikko visi kopā piedalījāmies tiklu veidošanā Ukrainas karavīriem, ļoti emocionāls un vienojošs pasākums. Tas dod arī atbalsta sajūtu gan ukraiņu bērniem, gan vecākiem. / B. Mateviča

Arī ar bērniem mēs runājam par šiem sarežģītajiem apstākļiem, caur pieredzes stāstiem, katras ģimenes Latvijā vēstures griežiem, tā mēs varam vairost izpratni.

/ L. Daņilova

Bērni jau arī zina, ka pie mums ieradīsies bērni no Ukrainas. Viņi gatavojās, gaidīja, lai uzņemtu sirsnīgi un pozitīvi mūsu skolā un pilsētā. / B. Mateviča

Arī skolā mēs sagaidām un gatavojamies, dažādos veidos, mazie uzzīmē karodziņus, saulespuķes, sagaida īpaši, lai parādītu savu atbalstu. / G. Buivida

Skolā arī vairost izpratni skolotāju vidū, runāt ar skolotājiem par iekļaujošo izglītību, tās dažādajiem aspektiem. Man šķiet, ka šī trakā situācija, no vienas puses, ir palīdzējusi arī skolotājiem pašiem izprast dziļāk iekļaujošās izglītības jēgu un būtību. Un to, cik svarīga ir sadarbība. Tāpat arī par pedagoga profesionālo sagatavotību, tas, ko mēs jau runājam par materiāliem, to ir milzum daudz. Un skolotājam ir jāprot atlasīt, sameklēt, zināt, kur meklēt to, kas konkrētajā situācijā ir vajadzīgs. / K. Ceruka

Svarīga skolotājam ir sajūta, ka neesi viens. Katrs nāk ar savu padomu, palīdzību. Man pašai arī gandarījums, ka es ar savu darbu varu sniegt kādam palīdzību. Arī tas ir svarīgi, ka tas tiek novērtēts. Vislielākais prieks ir šo bērnu apskāviens. / I. Lukaševiča

Bērnu pateicība, ko viņi pauž mums par katru sīkumu, par ko mēs parasti nesaņemam paldies, dod lielu iedvesmu mūsu darbā. / A. Grauze

Juris Kalniņš

Starptautiskās skolas "Exupery"
latviešu valodas skolotājs

PIEREDZES STĀSTS

Starptautiskās skolas "Exupery" sākumskolas skolotāja Jura Kalniņa ieteikumi darbam klasē, kurā mācās skolēni ar dažādām dzimtajām valodām

Skolotājs Juris Kalniņš lepojas ar to, ka ir skolotājs un tētis, ka ikdienā dzīvo sportisku dzīvesveidu, pārvietojas ar divriteni visos gadalaikos un ka vienmēr pats iedvesmojas un mācās no saviem skolēniem.

”

Stāstot par, viņaprāt, galvenajiem principiem, kas palīdz valodas skolotājam darbā klasē, kurā mācās bērni ar dažādām dzīves pieredzēm un dažādām dzimtajām valodām, Juris Kalniņš uzsver vairākus būtiskus gan ar mācību procesu, gan mācību vidi saistītus aspektus.

Es savā praksē izmantoju Stīvena Krašena svešvalodu apguves teorijas pamatprincipus (*input hypothesis*; Schütz 2019). Manuprāt, pats svarīgākais princips klasē ar atšķirīgām valodas prasmēm, tāpat kā jebkurā citā klasē, ir **mācīšanās prieks un atmosfēra**. Jaunpienācējiem sākotnēji viss šķiet sarežģīti un biedējoši. Tāpēc pirmajās nodarbībās bērniem ir jāatļauj vērot, jāaicina piedalīties vienkāršākajās aktivitātēs un jāļauj atteikties no sarežģītāka līmeņa uzdevumiem. Jo ātrāk skolēns iejutīsies kolektīvā un jutīsies drošs, ka neviens par viņu nesmiesies, jo ātrāk sāksies valodas apguves process. It sevišķi jāuzmanās grupu aktivitātēs, mēģinot nenostādīt jaunpienācēju augsta stresa līmeņa situācijās, kur visa grupa skatās un

gaida uz viņa sacīto. Šādos brīžos bērns apjūk un, pat zinot, kas jāsaka, nespēj pateikt pat vienu vārdu, jo nespēj tikt galā ar sociālo spiedienu: "Nu, saki kaut ko!"

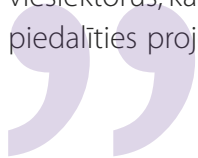
Vienmēr jāatceras, ka ikviens cilvēks ir atšķirīgs; kas ekstravertākam bērnam nesagādās nekādas grūtības, intravertākam bērnam var būt ļoti nepatīkama situācija. Resp., publiska uzstāšanās, kurā jāpasaka tikai viens vārds, būs iespējama tikai drošā, pozitīvā, atbalstošā gaisotnē.

Otrs princips ir **diferencēšana**. Tātad – vienots saturs un sasniedzamais rezultāts galu galā nederēs nevienam. Jaunpienācējiem tas būs pārāk sarežģīts, bet citiem var būt pārāk viegls. Tāpēc ļoti svarīgs ir skolēnu esošā zināšanu līmeņa novērtējums un dokumentēšana. Pie šī paša arī jāpievieno skaidri definēti sasniedzamie rezultāti un autentisku izmērāmu mērķu uzstādīšana kopā ar bērnu.

Trešais solis ir skolēnu dinamiska **grupēšana** līdzvērtīgu partneru grupās un, kad nepieciešams, eksperts–māceklis kombinācijā, lai bērni mācītos cits no cita. Metode, ko es pats bieži izmantoju, ir 4 sezonu partneri. Aprakstot īsumā, tas darbojas tā – mēneša sākumā katrs bērns atrod sev 4 partnerus: vasaras partneris – tavs labākais draugs, rudens partneris – kāds, ar kuru jūs varat sarunāties līdzvērtīgi, ziemas un pavasara partneris – viens tāds, kur tu esi izteikti spējīgāks, otrs tāds, kurš ir spējīgāks par tevi. Vecāki bērni to var veikt diezgan patstāvīgi, jaunākiem bērniem to var arī noteikt skolotājs. Tad nodarbību laikā jums ir 3 gatavi noformēti pāri. Vasara – sociālām aktivitātēm, rudens – jaunā satura apgūšanai, ziema un pavasaris – aktivitātēm, kur spējīgākais partneris var iedot augstāku līmeni vienaudžiem, tātad eksperts–māceklis situācija. Pēc mēneša vai kādiem citiem kritērijiem bērni partnerus var pamainīt.

Efektīvi ir arī mēģināt izmantot staciju principu. Daļa bērnu lasa vai raksta patstāvīgi vai cits citam. Daļa bērnu sarunājas dialogos vai lomu spēlēs, un daļa bērnu strādā tiešā kontaktā ar skolotāju.

Ceturtais princips ir dažādot nodarbības, izmantot datorus, skatīties multfilmas, uzaicināt vieslektorus, kas var būt bērnu vecāki vai citi pieaugušie, arī svinēt svētkus, rakstīt apsveikumus, piedalīties projektos, dziedāt, dejot un spēlēt teātri.

Runājot par paņēmieniem, kas palīdz iesaistīt jaunienācējus klasē, skolotājs Juris Kalniņš stāsta, cik liela loma tajā ir pedagoga zināšanām par metodēm un paņēmieniem un pedagoga empātijai un attieksmei.

Bez šaubām, abas komponentes ir svarīgas, tas ir līdzīgi t. s. "iedzimtā, dabiskā un audzināšanas" (*nature and nurture*) salīdzinājumam. Kas bērnu ietekmē vairāk – apkārtējā vide vai dabas dotie gēni? Es tomēr vairāk sliecos uz attieksmes un empātijas pārsvaru. Atkal atsauksos uz Stīvena Krašena valodu teoriju par "Emocionālo filtru" (*Affective filter*). Manuprāt, vissvarīgākais ir tas, ka **bērns ir gatavs mācīties**, – tātad viņa fizioloģiskās

vajadzības ir apmierinātas, viņš ir paēdis, apģērbts, siltumā, apgādāts ar mācību līdzekļiem un sociālā drošībā. Tas nozīmē, ka viņam nodarbības laikā nav jādomā ne par ko citu kā tikai par mācīšanos. Un šeit parādās pedagoga loma, vai **klases klimats ir draudzīgs visiem**. Tātad bērni atbalsta cits citu, palīdz pārvarēt grūtības, iedrošina, nevis izsmej, noniecina vai konfliktē. Visefektīvākās un vislabāk pārdomātās nodarbības izgāzīsies, ja klasē valdīs savstarpēja konkurence, cīņa par resursiem vai sociālo grupu cīņa. Turpretim silts, iesaistošs, atbalstošs, sociāli vienlīdzīgs klimats dos rezultātus, pat bez izsmalcinātām pedagoģiskām tehnikām.

Dažreiz viss sanāk gandrīz vai pats no sevis, bet citreiz pāiet vairākas dienas vai pat nedēļas vai mēneši, līdz vajadzīgais balanss tiek atrasts. Dažādas grupas un klases var uzvesties un reaģēt uz vienu un to pašu saliedēšanās paņēmieni pilnīgi atšķirīgi, tāpēc ļoti svarīgi sajūst un reflektēt par sociālo progresu pēc katras nodarbības. Manuprāt, pirmās reizes, kad grupa ir tikko noformējusies vai tai ir pievienojies viens vai vairāki jauni dalībnieki, ir svarīgi pavadīt lielāko daļu nodarbības rotaļās, sociālās aktivitātēs, saukt citam citu vārdā, teikt publiskus komplimentus, uzslavas u. tml. Atvēlēt laiku arī nestrukturētām aktivitātēm un pavērot, kāda ir bērnu savstarpējā saskarsme, kāda dinamika veidojas.

It īpaši svarīgs ir pirmais iespaids, kad visi iepazīstas ar jaunienācēju un ir iespēja saliedēties. Šādu aktivitāšu ir daudz un dažādas, un katram pedagogam pilnīgi noteikti ir repertuārs ar t. s. ledus salaušanas (*ice breaker*) aktivitātēm, kas izdodas vislabāk. Ir vērts investēt laiku sākumā, cik vien nepieciešams, pat ja šķiet, ka nu jau gan būtu laiks mācīt saturu. Tas atmaksāsies ilgtermiņā, sociāli pozitīvā un empātiskā gaisotnē produktivitāte un progress būs krietni augstāks nekā disfunkcionālā un nīgrā grupā bez enerģijas. Līdz ar to arī tiek veidotas lielākas iespējas nepazaudēt nevienu bērnu procesa gaitā un neļaut noslēgties sevī. Labāk, lai bērni pavada sociāli kvalitatīvu laiku un it kā neko neiemācās, nekā cīnīties un mēģināt iespiest viņos kaut ko ar varu un autoritāti. Līdzīgi kā tēju var ieliet tikai vaļējā tējas krūzē, tāpat **ieliet valodu var tikai draudzīgā un atvērtā bērnā**. Visu bērnu iesaiste palīdz būt grupas dalībniekam. Šeit gan jāņem vērā, ka dažādas grupas reaģē dažādi. Citām palīdz grupu balvas, bet citām var traucēt, bet ir spēcīgāka kaut kāda ārēja motivācija; brīvais laiks, datortelpa vai cita balva, ko bērni var iegūt, sasniedzot skaidru rezultātu. Tas var būt gan akadēmisks (jaunie vārdiņi, teikumi) vai sociāls (visi piedalījās, nebija konfliktu), vai sistēmisks (nebija neviena skolotāja aizrādījuma par disciplīnu, troksni utt.). Ja šis nestrādā, bet dod pretēju efektu, bērni sāk vainot cits citu par neiegūto balvu, tad tas noteikti jāpārveido vai jāpārtrauc pavisam.

Mūsdienu pedagoga galvenās prasmes un personīgās īpašības

Izglītība, līdzīgi kā politika, ir maratons, nevis sprints. Tas, ko mēs darām šodien, dos augļus tikai pēc vairākiem mēnešiem un gadiem. Pārfrāzējot austrumu filozofus, cilvēks, kurš stāda kokus, kuru pavēnī pats nekad nesēdēs, ir sapratis dzīves būtību. Analogijā ar skolotāja profesiju, lai arī cik ļoti mums patiktu lietot tādus vārdus kā misija, pašizliedzīgums, aicinājums, nesavtīgums, **mums ir jāspēj parūpēties pašiem par sevi, pirms mēs varam parūpēties par saviem audzēkņiem**.

Tikai atpūties, laimīgs un novērtēts pedagogs ir efektīvs pedagogs. Tikai izgulējies, veselīgi paēdis, fiziski aktīvs cilvēks spēj būt možs, enerģisks un aizrautīgs un, nonākot saskarē ar bērniem, tiem kaut ko iemācīt. Noguris īgņa pat ar visprogresīvākajām pedagoģiskajām metodēm un tehnikām nespēs radīt bērniem nepieciešamo atmosfēru. Lai arī virspusēji tas izklausās pašsaprotami, pirms mēs neesam sākuši analizēt sevi, mēs nemaz neapzināmies, cik daudz iespēju dzīvot veselīgāk mums ir. Dzert ūdeni, meditēt, doties nomierinošās pastaigās dabā vai sportiskās aktivitātēs, atvēlēt pietiekamu laiku miegam, samazināt sociālo tīklu lietošanu, seriālu skatīšanos un pārlietu sātīgu uzturu, nenest uz skolu savas privātās lietas un otrādi – izejot no skolas, nenest darbu mājās. It kā pašsaprotamas lietas, bet tajā pašā laikā tik sarežģītas. Dienās, kad šķiet, ka viss ir aizgājis greizi, neaizmirst pasmaidīt, jo uztraukums tomēr ir mūsu iztēles nepareiza izmantošana. Neizdegt un izvēlēties savas cīņas. Darbs skolā nekad nebeidzas, patiesībā man šķiet, ka šī ir viena no retajām profesijām pasaulē, kurā, ja tev labi veicas, tev lūdz izpildīt citu cilvēku pienākumus. Iemācīties pateikt “nē” bez attaisnošanās, bet ar paceltu galvu: “Atvaino, bet šoreiz nē! Man jādodas pastaigā ar savu ģimeni. Es neveltišu sestdienu, lai organizētu pārgājienu vai rakstītu metodoloģisko plānu.” U. tml.

Kā otro es izceltu **spēju sadarboties ar kolēģiem**. Tas sevī ietver spēju būt gan līdera, gan sekotāja lomā. Arvien vairāk izglītība virzās starpdisciplināritātes virzienā, un sadarbība starp vairākiem skolotājiem kļūst vēl nepieciešamāka. Vairs nav iespējama mana mazā, ideālā karaļvalsts manā kabinetā, kur viss ir kārtībā. Svarīga ir spēja būt atvērtam pret kritiku un fleksibilitāte iejusties ne tikai trenera, bet arī mācekļa lomā, kur treneris ir kāds cits no vadības vai kolēģu puses, un atrast balansu starp autoritatīvu, bet ne autokrātisku.

Trešajā vietā es liktu **pašpilnveides procesu**. Ja es vairs nelasu un neinteresējos par pedagoģiju, nepiedalos semināros vaiursos, ja es vairs neizmēģinu jaunas tehnikas vai tehnoloģijas, ir jādomā par profesijas maiņu. Ja mani vairs neinteresē, ko dara citi skolotāji, kādas ir citas skolas, ja es atsakos piedalīties projektos, ja es eju uz skolu tikai, lai novadītu stundas un 10. mēneša datumā saņemtu algu, tad mana dzīve kā pedagogam ir beigusies. Ja es vairs negūstu prieku no skolas, tad kaut kas ir jāmaina. Varbūt ir laiks izmēģināt roku administratīvajā darbā, varbūt pāriet uz pusslodzi un piesaistīt privātskolēnus. Varbūt nomainīt darba vietu ir atbilde, bet katrā ziņā skolotājs nedrīkst ieslīgt apātijā un pārstāt mācīties. Skolotājs nedrīkst noraidīt inovāciju, neizmēģinot to, ieslīgt negācijās, ka viss paliek arvien sliktāk, ka pedagogus neciena ne skolēni ne vecāki, ka bez bļaušanas nekas nenotiek. Ja man jāpaceļ balss, tātad es kaut ko daru nepareizi, šai grupai tas neder. Tātad svarīga dažreiz ir arī nepatīkama pašrefleksija.

Iezīmējot galvenās problēmas darbā klasē, kurā bērniem ir atšķirīga stundas darba valodas prasme, J. Kalniņš sniedz arī savu skatījumu uz paņēmieniem, ko darīt.

Manuprāt, galveno problēmu var uzrakstīt vienā tēzē: “Nav godīgi atstāt kādu bērnu neiesaistītu, bet nav arī pieļaujams, ka citu bērnu progress tiktu apturēts, kamēr jaunienācējs spēj pilnvērtīgi piedalīties.”

Tātad atslēga ir **visu bērnu iesaistīšana**. Produktīva svešvalodas mācību nodarbība ar dažādiem valodas līmeņiem būtībā ir iespējama divos veidos: vai nu tas ir projekts grupā, vai arī nelielās grupās bērni darbojas pēc staciju principa. Abos šajos variantos jaunpienācējam ir iespēja iesaistīties mācību procesā pakāpeniski un atbilstoši savam valodas prasmes līmenim.

Grupu projektā, kā, piemēram, prezentācijas, plakāta vai teātra iestudējumā, jaunpienācējs var atrast sev piemērotu lomu un izvirzīt savus individuālos mērķus. Plakāta izgatavošanā un prezentēšanā šis skolēns var atrast veidu, kā sniegt pienesumu kopēja mērķa labā. Pieņemsim, ka viņš neprot rakstīt šajā valodā un arī sarunvalodas līmenis ir nepietiekams. Tāpēc jāatrod tas, ko bērns var darīt: zīmēt, krāsot, griezt un līmēt. Viņš var sagādāt materiālus un, iespējams, uzrakstīt vienu teikumu vai rindkopu ar citu bērnu palīdzību un to nolasīt plakāta prezentācijas brīdī. Bērns jutīsies lepns par savu ieguldījumu, jau sāks rakstīt un runāt, pat ja viņa ieguldījums būs pavisam neliels. Pats svarīgākais – vērojot citu bērnu darbības, viņš iemācīsies nepieciešamās prasmes, lai nākošajā reizē jau varētu uzņemties lielāku lomu.

Situācijā, kad darbs notiek valodas stacijās un bērni strādā nelielās grupās atbilstoši savām spējām ar līdzvērtīgiem partneriem, jaunpienācējs atkal var atrast savām spējām atbilstošu uzdevumu un to veikt. Piemēram, sākotnēji viņš var būt partneris, kurš klausās, kā otrs lasa viņam priekšā. Ja rakstīšana pagaidām nesokas, viņš var salikt vārdus pēc skaņām, izmantojot izdrukātus burtus. Nonākot skolotāja stacijā, skolēns saņems no skolotāja sev vajadzīgo līmeni tiešajā instrukcijā.

Abos šajos gadījumos valodas apguve notiek nelielās grupās un spējīgākajiem bērniem nav jāgaida jaunpienācējs. Un arī otrādi – jaunajam dalībniekam valodas prasmes līmenis ir atbilstošs viņa individuālajām spējām.

Visas pārējās problēmas lielākoties izriet no pedagoga nespējas organizēt darbu, trāpot vajadzīgajā valodas līmenī. Kad bērniem ir par vieglu vai par grūtu, sākas disciplīnas problēmas. Atkarībā no grupas vecuma, sastāva un pedagoga tas var izskatīties kā hiperaktivitāte un troksnis līdz pat apātiskai stagnācijai. Vēl, protams, ir ārpus skolas faktori, piemēram, mājās notiekošais, vides faktori, motivācijas trūkums, sociālās dinamikas problēmas un tamlīdzīgi, kuras skolotājs var ietekmēt vai nu daļēji, vai nemaz.

Juris Kalniņš labprāt dalās ar tiem paņēmieniem un pieejām, kas viņa darbā ir pierādījušas savu efektivitāti.

Divas efektīvas, plaši izmantotas un ļoti konkrētas metodes, it sevišķi bilingvālajā un starptautiskajā izglītībā, kuras palīdz darbā ar atšķirīgām skolēnu valodu prasmēm, kas ir tēmētas tieši saturā, nevis valodas apguvei, ir **vairāku valodu pamišus izmantošana** (*translanguaging*) un **CLIL** (*Content and Language Integrated Learning*).

Vairāku valodu pamišus izmantošanas pieejas (*translanguaging*) pamatā ir uzskats, ka, mācoties svešvalodā, pat ja skolēnam ir viedoklis vai zināšanas par tematu savā dzimtajā valodā, viņam var būt grūtības izteikties par tematu darba valodā (EAL 2016). Lai mazinātu šo barjeru, nodarbībās tiek iekļauts laiks, kad izglītojamie var apspriesties par diskusijas tematu

vai apgūstamo materiālu vispirms savā dzimtajā valodā un tad dalīties ar savām idejām kopīgi grupā, izmantojot darba valodu. Tad parasti tiek izvēlēts viens runātājs no grupas, kurš pārstāv visu grupu. Ja šis ir arī uzdevums ar summatīvo vērtēšanu, tad jāizmanto grupas pašrefleksija par individuālo pienesumu. Un, protams, runātājs tiek pie paaugstināta vērtējuma.

CLIL pieejas pamatā ir stratēģija, kura katru mācību priekšmeta skolotāju padara arī par valodas skolotāju (Darn). Tātad mēs mācāmies ne tikai mācību saturu, bet arī mācību satura valodu. Tas ir atbalsta mehānisms, kas palīdz izglītojamajiem vairāk un efektīvāk piedalīties nodarbībās. Šī stratēģija praksē izskatās kā “aktuālo vārdu siena” vai vizuāli materiāli ar tulkojumiem, arī gatavi jautājumi vai teikumu sākumi. Piemēram, mācoties sākumskolā par ģeogrāfiju, dažiem bērniem varētu būt nepietiekams vārdu krājums, lai izteiktos par reljefu, klimatu, ģeoloģiju, bet, ja viņiem ir redzams špikeris, kurā šie vārdi ir iztulkoti viņa dzimtajā valodā, apjukuma brīdī atliek vien ieskatīties šādā listē vai attēlā, lai varētu savu domu izteikt vai uzrakstīt bez citu cilvēku atbalsta.

Domājot plašākās kategorijās, efektīvs princips ir **uzdevumu dažādošana** nodarbības laikā. Ja runājam par valodas apguvi un fokusējamies uz 4 galvenajām valodas prasmēm – runāšanu, rakstīšanu, klausīšanos un lasīšanu –, tad efektīvāka pieeja ir nodarbības laikā izmantot vismaz 3–4 aktivitātes, nevis visu stundu fokusēties uz vienu prasmi. Tas tāpēc, ka bērniem ir dažādi attīstītas prasmes. Ja visa nodarbība tiek veltīta tikai rakstīšanai un šī ir bērna vismazāk attīstītā prasme, tad ļoti ātri bērns nokļūst frustrācijā. Savukārt, veltot 10–15 minūtes katrai prasmei, ikviens bērns var būt veiksmīgs vismaz vienā uzdevumā. Saistot to ar Hovarda Gārdnera teoriju par dažādiem intelekta tipiem (*Multiple intelligences*), ir jāspēj pasniegt priekšmeta saturs dažādos veidos, jo dažiem skolēniem ir attīstītas verbālas izpausmes, bet citiem – mākslinieciskas vai analītiskas (Northern Illinois University Center for Innovative Teaching and Learning 2020).

Noteikti palīdz arī mācību procesa nesadrumstalošana, bet tā **plānošana** un sasniedzamā rezultāta realizēšana autentiskos grupas projektos, piemēram, par vienu no šādām mācību metodēm (*Problem based learning*) var vairāk uzzināt šeit: <https://www.pblworks.org/what-is-pbl>. Tāpat skolā ir vieta gan darba lapām, mājasdarbiem, gan dzejoļu skaitīšanai no galvas, un skolotāja galvenais pienākums ir saplānot visu šo repertuāru atbilstoši mācību vajadzībām.

Mācību un metodisko līdzekļu loma un funkcija mācību darbā

Mācību līdzekļiem ir jābūt vienai no skolotāja prioritātēm. Pirmkārt, metodiskie un īstenošanas plāni sniedz skolotājam **kopskatu uz sasniedzamo rezultātu** un mācību pieredzēm, kas būs nepieciešamas to realizēšanai. Tas mazina trauksmi un ļauj veiksmīgāk plānot mācību procesu. Lai arī improvizācija ir neatņemama skolotāja profesijas sastāvdaļa un dažreiz visskaistākie brīži izglītībā notiek negaidot, ilgstoši pilnībā ļaunoties uz klases interesi un personīgajiem mirkļa impulsiem, nevarēs sasniegt visus mācību programmā noteiktos mērķus. Arī tas ir viens no skolotāja pamatpienākumiem – stūrēt šo kuģi, ko mēs saucam par izziņas procesu (Alper 2018).

Otrkārt, es sadališu mācību līdzekļus trīs vispārinātās kategorijās: **izglītības sistēmas radītie, skolotāja radītie un bērnu radītie mācību līdzekļi**. Skaidrs, ka skolotājam nav katru dienu, mēnesi un gadu jāizgudro ritenis no jauna un jārada kaut kas jauns un ģeniāls, it sevišķi tāpēc, ka tas prasa ļoti daudz laika un tik ļoti vērtīgās radošās enerģijas. Pavisam noteikti ir vērts sākt ar visu pieejamo materiālu apskati: darba lapas, video, dažādas saites un resursi, ko piedāvā vai nu izglītības sistēma, vai izglītības iestāde, atlasot to, kas atbilst mācību vajadzībām visvairāk. Nākamajā solī skolotājs rada savus mācību līdzekļus, iedvesmojas no kolēģiem un izveido kaut ko, kas derēs tieši viņa nodarbībai un konkrētajai grupai. Kolēģi, kas strādā skolā ilgāku laiku, noteikti var pārlasīt savus vecos plānus un materiālus un atrast zelta bedri tur. Tāpat skolotājs krāj un atsvaidzina rotaļu un dažādu aktivitāšu repertuāru. Zinām taču, ka bērnu uzmanības laiks nepārsniedz 20 minūtes un vēl grūtāk viņiem ir pavadīt visu nodarbību sēžot. Izkustēšanās var izpausties gan kā vingrošana, joga, deja vai dzīvnieku atdarināšana, gan kā ilgākas rotaļas, kas var pārtapt arī mācību pieredzē. Improvizācijas teātra un cirka skolas repertuārs bērnus uzmundrinās, un pavisam drīz jūs sajūtīsiet, kā pieaug jūsu klases produktivitāte.

Treškārt, noteikti ir vērts iesaistīt arī pašus bērnus mācību līdzekļu sintēzē un radīšanā. Viena metode varētu būt klases sienu pārvēršana mācību materiālā (*acquisition wall*; UkEdChat 2019). It sevišķi efektīva tā ir sākumskolā, bet arī tālākos izglītības posmos tai noteikti ir vieta un loma mācību procesā. Citi piemēri ar skolēnu radītiem mācību līdzekļiem varētu būt iepriekšējo gadu skolēnu veidotie rakstu darbi (it sevišķi svešvalodās): autobiogrāfijas, komiksi, stāsti, zīmējumi, kartes, spēles. Jaunāko klašu skolēni tos var izmantot, lai mācītos lasīt, citi, lai smeltos iedvesmu. Bērnu pašu rūpīgi uzzīmēta un ielaminēta cirka spēle (jeb čūskas un trepes) var kalpot kā lielisks līdzeklis matemātikā. Svešvalodu apguvē ļoti svarīgs vizuāls palīglīdzeklis ir attēlu kartītes. Tā vietā, lai tās iegādātos par dārgu naudu, vai izprintētu jau gatavas no dažādām lietotnēm, bērni var tās uzzīmēt paši u. tml. Tās var veidot atbilstoši tematam – izvēloties priekšmetus klasē, augus, dzīvniekus, mājas utt. Šādā gadījumā arī bērniem tiek dota izvēle tajā, kādus vārdus viņi vēlas iemācīties, tādējādi **dodot viņiem iespēju noteikt, kas ir svarīgi**. Tas palielina pieķeršanos mācībām un dod papildu motivāciju.

NODERĪGI!

MĪTS VAI PATIESĪBA?

Dzimto valodu cilvēks apgūst ātri.

Paiet apmēram gads, kamēr cilvēks iemācās izrunāt skaņas, pirmos vārdus, un daudz vairāk gadu paiet, līdz uzskatām sevi par meistarīgiem savas valodas pratējiem.

Dzimtās valodas laba prasme palīdz katras nākamās valodas apguvei.

Augsta savas dzimtās valodas lingvistiskā kompetence ir liels palīgs citu valodu apguvei.

Galvenais ir mācīties gramatiku.

Pieejas valodas apguvei var būt ļoti dažādas, un taisnība, ka visi valodas apguves elementi ir būtiski svarīgi. Taču visefektīvāk ir mācīties valodu, lietojot to visos valoddarbības veidos un dažādās saziņas situācijās, tādā veidā nostiprinot arī gramatisko kompetenci.

Gramatisko kompetenci var attīstīt, lietojot valodu dažādos kontekstos.

Ja L2 apguvējam nav valodas lietojuma iespēju ārpus klases, īpaša uzmanība veltāma valodas lietojumam klasē, vēlams kopā ar citiem, ne tikai ar skolotāju, un piedāvājumam lietot valodu TV, radio, internetā u. tml.

Visi cilvēki mācās svešvalodas vienādi.

Tāpat kā mācoties pilnīgi jebko, arī mācoties valodas, cilvēku darbība atšķiras, ko nosaka dažādas personiskās īpašības, mācīšanās stili, apstākļi, iepriekšējā valodu apguves pieredze un daudzi citi faktori.

Veidojot daudzveidīgu valodas apguves procesu, var aizraut ikvienu skolēnu.

Neviena pieeja nederēs ikvienam gadījumam un neatbildēs uz jebkuru skolotāja jautājumu, tāpēc ir jābūt pietiekami atvērtam, lai izmēģinātu visus paņēmienus un saprastu, kurš no tiem dažādās situācijās darbojas vislabāk.

Latviešu valodu ir ļoti grūti apgūt, jo tā ir ļoti sarežģīta.

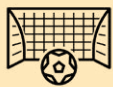
Ikvienu valoda ir sarežģīta sistēma, kuras apgūšanai ir nepieciešams pietiekams laiks, pūles un pietiekami atbalstoša valodas lietojuma vide.

Cilvēks var iemācīties ikvienu valodu.

Valodu apguve ir cilvēka dzīves dabisks process. Taču tas, cik veiksmīgi, raiti un meistarīgi tas notiks, ir atkarīgs tikai un vienīgi no iedevuma kvalitātes un kvantitātes un iespējas lietot valodu.

Aicinājumi skolēniem valodas apguvē

Uzstādi mācību mērķus!

Pārbaudi savas zināšanas!

Sāc ar biežāk lietoto, pamazām papildini ar sarežģītāku leksiku un konstrukcijām!

Izbaudi mācīšanos!

Iemācies svarīgākos vārdus un izteicienus!

Nebaidies kļūdīties!

Mācies kopā ar citiem!

Izmanto audio, video, tiešsaistes iespējas dzīvot valodā, kuru apgūsti!

Mācies un trenē valodu regulāri!

Lieto valodu sociālajos tīklos, uzstādi latviešu valodu kā interfeisa valodu!

Lieto valodu ikdienas dzīvē ārpus skolas!

Izmanto Google tulkotāju un citus elektroniskos rīkus!

Izzini kultūru un tradīcijas!

Novērtē un priecājies par saviem sasniegumiem!

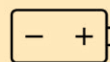
Turi pa rokai vārdnīcu – kabatā vai telefonā!

Ja ir iespēja, apceļo pilsētas, ciemus, dažādas vietas valstī!

Atceries, ka ikviens var iemācīties jebkuru pasaules valodu!

Pieņem brīžus, kad liksies, ka nekas nesanāk. Tas ir normāli! Turpini!

Daudzvalodības ieguvumi cilvēka attīstībā

Fakti

Ikvienam ir potenciāls kļūt par daudzvalodīgu personu.

Lielākā daļa cilvēku pasaulē ir bilingvāla vai multilingvāla.

Arī valodas apguve ir rūpīgs un konsekvents darbs, valodas pielīp tikai tad, ja ir visi apstākļi, lai tās varētu pielīpt.

Bilingvisma un multilingvisma ietekme uz smadzeņu darbību

Aizkavē demenci

Daudzvalodīgiem pieaugušajiem, kuri saslimst ar Alcheimera slimību, šīs slimības simptomi attīstās divreiz lēnāk nekā vienvāloņīgiem cilvēkiem. Vidējais vecums, kad parādās demence, monolingvāliem cilvēkiem ir 71 gads, bet daudzvalodīgiem cilvēkiem – 75 gadi.

Spēja fokusēt uzmanību

Bilingvāliem cilvēkiem piemīt labāka spēja koncentrēties un fokusēt uzmanību konkrēta uzdevuma veikšanai. Viņiem ir arī labāka prasme fokusēt uzmanību uz svarīgo un būtisko informāciju.

Pārslēgšanās starp uzdevumiem

Jeb t. s. 'multitaskings', bilingvi un multilingvi viegli veic vairākus uzdevumus vienlaicīgi.

Uzlabotas kognitīvās prasmes

Daudzvalodīgiem cilvēkiem ir asākas kognitīvās prasmes, un viņu smadzenes ir gatavības režīmā pat tad, kad viņi sazinās vienā valodā.

Blīvāka smadzeņu pelēkā viela

Pelēkā smadzeņu viela atbild par valodas apstrādi, atmiņas uzglabāšanu un uzmanību. Bilingviem tā ir blīvāka nekā vienvāloņīgiem cilvēkiem.

Uzlabota atmiņa

Svešvalodu apguve saistīta ar pastiprinātu iegaumēšanu un atcerēšanos. Šis mentālais uzdevums uzlabo kopējo atmiņu, tādējādi uzlabojot bilingvu spēju atcerēties secīgi un strukturēti.

Uzlabota spēja pieņemt lēmumus

Bilingvi biežāk pieņem pamatotus lēmumus. Turklāt šie lēmumi ir pārdomāti un nešaubīgi.

Labāka izpratne par valodu

Valodu apguves procesā cilvēks fokusējas arī uz valodas struktūru un būtību, kas dod viņam labāku izpratni par valodu kopumā. Tāpēc bilingviem var ne tikai labāk veikties saziņā – viņi var labāk veidot tekstu un pat būt labi redaktori!

LITERATŪRA

Affective filter. Online: <https://worldenglishes.lmc.gatech.edu/affective-filter/>

Aičisone, Džina. 2015. *Runātspējīgais zīdītājdzīvnieks. Ievads psiholingvistikā*. Tulk. prof. Ina Druvieta. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.

Ahlsén, Elisabeth. 2006. *Introduction to Neurolinguistics*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Alper, Christi. 2018. *Embracing Inquiry-Based Instruction*. Online: <https://www.edutopia.org/article/embracing-inquiry-based-instruction#:~:text=Inquiry%2Dbased%20instruction%20is%20a,information%20to%20support%20their%20investigations>

Baltiņš, Māris, Druvieta, Ina. 2017. *Ceļavējš cilvēku ciltij: Valoda sabiedrībā*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.

Beltran-Palanques, Vicente. 2014. Teaching the Four Language Skills Communicatively: The Potential of New Technologies. In: Halina Chodkiewicz, Magdalena Trepczyńska (eds.). *Language Skills: Traditions, Transitions and Ways Forward*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 456–471.

Blumenfeld, P. C., Puro, P. & Mergendoller, J. 1992. Translating Motivation Into Thoughtfulness. In Marshall, H. H. (ed.). *Redefining Student Learning*. New York: Ablex Publishing Corporation, 207–241.

Cantor, P., Osher, D., Berg, J., Steyer, L., & Rose, T. 2018. Malleability, plasticity, and individuality: How children learn and develop in context. *Applied Developmental Science*. DOI: 10.1080/10888691.2017.1398649

Cohen, A. D. 1990. *Language learning: Insights for learners, teachers, and researchers*. Boston: Heinle & Heinle.

Cook, Vivian. 2000. Linguistics and Second Language Acquisition: One Person with Two Languages. In Mark Aronoff & Janie Rees-Miller (eds.) *The Handbook of Linguistics*. Blackwell Publishing.

Cook, Vivian. 2008. *Second Language Learning and Language Teaching*. 4th ed. London: Hodder Arnold.

Cook, Vivian. 2010. The Relationship between First and Second Language Learning Revisited. In Macaro, E. (ed.). *The Continuum Companion to Second Language Acquisition*. Continuum, 137–157.

- Cummins, James. 1979. Cognitive/Academic Language Proficiency, Linguistic Interdependence, the Optimum Age Question and Some Other Matters. *Working Papers on Bilingualisms*, 19, 121–119.
- Darling-Hammond, Linda & Channa M. Cook-Harvey. 2018. *Educating the Whole Child: Improving School Climate to Support Student Success*. Palo Alto, Washington DC: Learning Policy Institute.
- Darn, Steve. CLIL: A lesson framework.
Online: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/clil-lesson-framework>
- DePaoli, Jennifer, Sara Plasencia, Stephen Kostyo & Tara Kini. 2022. *Whole Child Policy Toolkit*. Learning Policy Institute.
- Dormer, Jan. *The Four Components of a Good Language Class*. Messiah College.
Online: <https://www.missiontools.org/resources/four-components-of-a-good-language-class/>
- EAL. 2016. *What is translanguaging?* Online: <https://ealjournal.org/2016/07/26/what-is-translanguaging/>
- Ellis, Rod. 1994. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, Rod. 2005. *Instructed Second Language Acquisition. A Literature Review*. Report to the Ministry of Education. Auckland UniServices Limited. Online: https://www.educationcounts.govt.nz/_data/assets/pdf_file/0008/6983/instructed-second-language.pdf
- Ferlazo, Larry & Katie Hull Sypniewski. 2022. *The ESL/ELL Teacher's Survival Guide*. Jossey-Bass. A Wiley brand.
- Krashen, Stephen D. 1982. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon.
- Kuhl, P. 2000. A new view of language acquisition. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 97(22).
- Lightbown, Patsy M. & Nina Spada. 2020. Teaching and learning L2 in the classroom: It's about time. *Language Teaching*, 53(4), 422–432. doi:10.1017/S0261444819000454
- LVA. 2021. *Attieksme pret latviešu valodu un tās mācību procesu*. Pētījums. Latviešu valodas aģentūra. Pieejams: <https://valoda.lv/petijumi/attieksme-pret-latviesu-valodu-un-tas-macibu-procesu/>
- Macalister, John & I.S.P. Nation (eds.). 2011. *Case Studies in Language Curriculum Design. Concepts and approaches in action around the world*. Taylor & Francis.
- Menn, Lise. 2017. *Psycholinguistics: Introduction and Applications*. Second Edition. Plural Publishing.

Mihailovs, Jānis Ivans. 2020. *Iekļaujošās izglītības aspekts kvalitatīvas izglītības procesā. Prezentācija*. Pieejams: <https://slidetodoc.com/iekaujos-izglibas-aspekts-kvalitativas-izglibas-proces-ivans-jnis/>

Nan, Chengyu. 2018. Implications of Interrelationship among Four Language Skills for High School English Teaching. *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 9, No. 2. 418-423. <http://dx.doi.org/10.17507/jltr.0902.26>

Nation, I.S.P. & John Macalister. 2010. *Language Curriculum Design*. Taylor & Francis.

Nifli, Joanna. 2021. Lesson planning and its importance to effective language teaching. Online: <https://ioannanifli.wordpress.com/2021/08/31/lesson-planning-and-its-importance-to-effective-language-teaching/>

Northern Illinois University Center for Innovative Teaching and Learning. 2020. *Howard Gardner's theory of multiple intelligences*. Online: <https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide>

Oxford, Rebecca L. 1990. *Language learning strategies: What every teacher should know*. Boston: Heinle & Heinle.

Oxford, Rebecca L. 2017. *Teaching and Researching Language Learning Strategies: Self-Regulation in Context*. New York, London: Routledge.

Oxford, Rebecca L., Lavine, Roberta Z. & Carmen M. Amerstorfer. 2018. Understanding Language Learning Strategies in Context: An Innovative, Complexity-based Approach. In: Rebecca L. Oxford & Carmen M. Amerstorfer (eds.). *Language Learning Strategies and Individual Learner Characteristics. Situating Strategy Use in Diverse Contexts*. London: Bloomsbury Publishing, 5–29.

Osher, D., Cantor, P., Berg, J., Steyer, L., Rose, T. 2018. Drivers of human development: How relationships and context shape learning and development. *Applied Developmental Science*. DOI: 10.1080/10888691.2017.1398650.

O'Malley, J. Michael & Anna Uhl Chamot. 1995. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Partanen, Eino, Teija Kujala, Risto Näätänen, Auli Liitola, Anke Sambeth & Minna Huotilainen. 2013. Learning-induced neural plasticity of speech processing before birth. *PNAS*. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 110(37). <https://doi.org/10.1073/pnas.130215911>

Ryan, R. M. & Deci, E. L. 2000. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

Schütz, Ricardo E. 2019. *Stephen Krashen's Theory of Second Language Acquisition*. Online: <https://www.sk.com.br/sk-krash-english.html>

Šalme, Arvils. 2011. *Latviešu valodas kā svešvalodas apguves pamatjautājumi*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra.

Tharp, R. G., Estrada, P., Dalton, S., & Yamaguchi, L. A. 2000. *Teaching Transformed: Achieving Excellence, Fairness, Inclusion, and Harmony*. Boulder, CO: Westview Press.

Trifone, James D. 2021. *Whole-child Teaching. A Framework for Meeting the Needs of Today's Students*. Lanham: Rowman & Littlefield.

UkEdChat. 2019. *Using classroom walls to create a thinking-rich environment*. Online: <https://ukedchat.com/2019/12/27/classroom-walls/>

Usó-Juan, Esther & Alicia Martínez-Flor (eds.). 2006. *Current Trends in the Development and Teaching of the four Language Skills*. Berlin: Mouton de Gruyter.